

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ҚИШЛОҚ ВА
СУВ ХЎЖАЛИК ВАЗИРЛИГИ**

АНДИЖОН ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИК ИНСТИТУТИ

**«АГРОНОМИЯ» ФАКУЛЬТЕТИ
«КАСБ ТАЪЛИМИ (Агрономия)» ТАЪЛИМ ЙЎНАЛИШИ**

«Ўсимликшунослик ва пахтачилик» кафедраси

«ТАСДИҚЛАЙМАН»
факультет декани

Доцент. К. Комилов
«__» _____ 2014 йил

«Ҳимояга руҳсат этаман»
кафедра мудири

Катта ўқитувчи И.Рўзиев
«__» _____ 2014 йил

**«Агрономия» факультети
«Касб таълими (Агрономия)» таълим йўналиши
4-босқич 1-гурух талабаси
Қорабоева Гулмирахоннинг**

БИТИРУВ МАЛАКАВИЙ ИШИ

Мавзу: **«Ўсимликшунослик фанидан маъруза
дарсларини янги педагогик технологиялар
асосида дарс ўтишни ўрганиш»**

Илмий раҳбар:

қ.х.ф.н., доцент С.Турсунов.

Андижон – 2014 йил

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ҚИШЛОҚ ВА
СУВ ХЎЖАЛИК ВАЗИРЛИГИ

АНДИЖОН ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИК ИНСТИТУТИ

«АГРОНОМИЯ» ФАКУЛЬТЕТИ

«КАСБ ТАЪЛИМИ (Агрономия)» ТАЪЛИМ ЙЎНАЛИШИ

«Ўсимликшунослик ва
пахтачилик»
кафедраси мудири

қ.х.ф.н. С.Абдурахмонов
«__» _____ 2013 йил

4 босқич 1 -гурух талабаси **Қорабоева Гулмирахон** га

Битирув малакавий ишини бажариш учун

ТОПШИРИҚ

1. «__» _____ 2013 й № _____ ст буйруқ билан тасдиқланган.
2. Мавзу: **«Ўсимликшунослик фанидан маъруза дарсларини янги педагогик технологиялар асосида дарс ўтишни ўрганиш»**
3. Битирув малакавий ишини тугатиш вақти «1» 04. 2014 й.
4. Битирув малакавий ишини бажариш учун керакли маълумотлар Янги педагогик технология бўйича ўтилатган фанлар маълумоти, Мавзуга оид адабиётлар, илмий мақолалар, интернет маълумотлари, Касб хунар коллежи ўқув режаси, фан дастурлари
5. Битирув малакавий ишини асосий бўлимлари Кириш, Адабиётлар шарҳи, Янги педагогик технологияларнинг йўналишлари, муаммолари ва ечимлари, «Ўсимликшунослик» фанинини ўқитиш жараёнида янги педагогик технологиялар тузилмаси. хулосалар

6. Жадваллар рўйхати. Педагогик технология билан методика орасидаги айрим фарқлар, Таълим усулларининг самарадорлиги, «Ўсимликшунослик» фанининг маъруза, амалий машғулот ва мустақил таълим машғулотларининг соатлар бўйича тақсимланиши, Маъруза шаклида таълим беришнинг ўзига хос хусусиятлари

7. Битирув малакавий ишини режаси.

№	Битирув малакавий ишининг қисмлари	Асосий қисмни бажариш вақти	Текширувдан ўтганлик белгиси
1	Кириш	Апрел-май 2013 йил	
2	Адабиётлар шарҳи	Май-июль 2013 йил	
3	<u>Янги педагогик технологияларнинг йўналишлари, муаммолари ва ечимлари</u>	Август-Декабр 2013 йил	
4	<u>«Ўсимликшунослик» фанини ўқитиш жараёнида янги педагогик технологиялар тузилмаси</u>	Январ-март 2014 йил	
5	Хулосалар	Апрел 2014 йил	

8. Битирув малакавий иши бўйича маслаҳатчи(лар)

№	Бўлим мавзуси	Маслаҳатчи ўқитувчи ф.и.ш.	Имзо, сана	
			Топшириқ берилди	Топшириқ бажарилди
1				
2				

Топшириқ берилган вақт «15» апрел 2013 йил

Иш раҳбари:

С.Турсунов

Талаба:

Г.Қорабоева

МУНДАРИЖА

КИРИШ	3
2.АДАБИЁТЛАР ШАРҲИ	6
3. ЯНГИ ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИНГ ЙЎНАЛИШЛАРИ, МУАММОЛАРИ ВА ЕЧИМЛАРИ	25
3.1.Янги педагогик технология ва унинг тамойиллари	25
3.2 Педагогик технология кўринишлари.....	30
3.3. Янги педагогик технологияларнинг самараси.....	33
3. 4. Анъанавий ва ноанъанавий ўқитиш моделлари.	39
4. «ЎСИМЛИКШУНОСЛИК» ФАНИНИНИ ЎҚИТИШ ЖАРАЁНИДА ЯНГИ ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАР ТУЗИЛМАСИ	44
4.1. «Ўсимликшунослик» фанининг долзарблиги ва ўқитиш структураси.....	44
4.2. “Ўсимликшунослик” фанининг мазмун-моҳияти	46
4.3. Маъруза - таълимни ташкиллаштиришнинг асосий шакли	49
4.4. «Ўсимликшунослик» фанинидан ўқитиш технологиясининг жараёнли тузилмаси.....	53
4.5 “Ўсимликшунослик” фанидан маъруза машғулотларида ўқитиш технологияси	56
5. ХУЛОСАЛАР	73
6. Фойдаланилган адабиётлар рўйхати	75

КИРИШ

Ўзбекистон ўз истиқлол ва тараққиёт йўлидан ривожланиб, халқаро майдонда ўзининг муносиб ўрнини топмоқда. Давлатимизнинг мустақил тараққиёт йўлини таъминлаш учун ижтимоий-сиёсий, иқтисодий, маданий ва маърифий соҳаларда чуқур ислохотлар амалга оширилмоқда. Жамият ва инсон манфаатига қаратилган бу ислохотларнинг самараси бевосита таълим тизимида тайёрланаётган мутахассис кадрларнинг салоҳиятига боғлиқдир.

Шу боис мустақилликнинг дастлабки кунларидан бошлаб сифатли кадрлар тайёрлашга қодир миллий асосга қурилган ва жаҳондаги илғор давлатлар таълими тараққиёти тажрибаларига таянадиган кадрлар тайёрлаш тизимини яратиш асосий вазифаларидан бирига айланди. 1997 йилда қабул қилинган Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги қонуни ва “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури” миллий таълим тараққиёти ва миллий кадрлар тайёрлаш тизими истиқболларини белгиловчи ҳужжат сифатида бу соҳадаги ишларни ривожлантиришда яна бир тарихий давр бошланишига замин яратди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти ва ҳукумати жаҳон андозаларига мос келадиган кадрлар тайёрлаш масалаларига эътиборни қаратиб келмоқда.

«Кадрлар тайёрлаш миллий дастури»нинг амалдаги учинчи босқичи мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш истиқболларига мувофиқ кадрлар тайёрлаш тизимини такомиллаштириш ва янада ривожлантириш, таълим муассасаларининг ресурс, кадрлар ва ахборот базаларини янада мустаҳкамлаш, ўқув-тарбия жараёнини янги ўқув-услубий мажмуалар, илғор педагогик технологиялар билан тўлиқ таъминлаш, таълим жараёнини ахборотлаштириш каби вазифаларни амалга оширишни кўзда тутди. Бу вазифаларни амалга оширишда олий таълим тизимида фаолият кўрсатаётган ўқитувчилар юксак касбий маҳорат ва компьютер саводхонлигига эга бўлишлари талаб этилади.

Бу жараёнда илғор педагогик технологияларнинг бир канча муаммолари ўз ечимини топади. Яъни:

- таълим муассасаларининг ресурс, кадрлар ва ахборот базалари янада мустахкамланади;

- ўқув-тарбия жараёни янги ўқув-услубий мажбуриятлар, илғор педагогик технологиялар билан тўлиқ таъминланади;

- миллий (элита) олий таълим муассасаларини қарор топтириш ва ривожлантириш амалга оширилади;

- касб-хунар таълими муассасаларининг мустақил фаолият юритиши ва ўз-ўзини бошқариш шакллари мустахкамланади;

- таълим жараёнини ахборотлаштириш, узлуксиз таълим тизими жаҳон ахборот тармоғига уланадиган компьютер ахборот тармоғи билан тўлиқ қамраб олинади.

Узлуксиз таълим тизимининг олдига қўйилган давлат ва ижтимоий буюртмага мувофиқ, олий ўқув юртлари таълим-тарбия жараёнининг самарадорлигини ошириш, илм-фаннинг сўнгги ютуқларини амалиётга жорий этиш орқали ижодкор, ижтимоий фаол, юксак маънавиятли, касб-хунарли, Она-Ватанга садоқат, миллий ва умуминсоний қадриятлар руҳида тарбияланган, ижодий ва мустақил фикр юрита оладиган, давлат ва жамият олдида ўз бурчи ва жавобгарлигини ҳис этадиган баркамол шахсни камолга етказиш, уларнинг онги ва қалбига миллий истиқлол ғоясини сингдириш каби муҳим вазифаларни амалга ошириш назарда тутилади.

Замонавий кадрлар олдига қўйилаётган энг муҳим вазифалардан бири - малакали мутахассислар сифатида ўзлигини, ўз қобилиятлари, индивидуаллиги, шахсий фазилат ҳамда хислатларини билган тарзда атрофидагилар меҳнатини оқилона ташкил этиш ва ижтимоий фойдали меҳнатнинг барча соҳаларида иқтидорли касб соҳиби сифатида фаолият кўрсатишдир. Бу ўринда инсон руҳияти қонуниятларини ўрганувчи психология фанининг ўрни ва роли бениҳоя каттадир. Ёш авлодни янгича таълим стандартлари асосида, жаҳон талабларига жавоб берувчи

мутахассислар қилиб тарбиялаш иши олий ўқув юртларида таҳсил олаётган ёшлар учун янги дарсликлар, ўқув қўлланмалари, рисоалар тайёрлашнинг ҳам янгича услубларини талаб этмоқда.

Шу боисдан ўқитишни янги технологияларидан дас ўтиш жараёнидан фойдаланиш муҳим аҳамиятга эга олмил хисобланади. Янги педагогик технологиялар ёшларга янги билимлар асосларини берсада, умид қиламизки, уларни ўз атрофида рўй бераётган ислохотларга ҳолис баҳо бериш, ўзи ва ўзгалар руҳияти сир-асрорларини бефарқ бўлмаслик, ўз лаёқатларини ўстиришнинг элементар воситаларидан бохабар бўлишга ёрдам беради. Чунки шахсгина ўз қобилияти, иқтидори, лаёқати, тафаккури, диққати, характери хусусиятларини билиб, уни тўғри йўналтира олса, бу нафақат шахснинг ўзига, балки жамият учун ҳам катта наф келтиради.

2.АДАБИЁТЛАР ШАРҲИ

Мамлакатимизда таълим тизимини такомиллаштириш, унинг “миллий дастури” асосидаги ривожига эришишни муаммолари ҳар бир педагогни шу соҳада ишловчи устозларини доимо қизиқтириши табиий. Бугунги кунда мамлакатимизда кўплаб қишлоқ хўжалиги коллежлари самарали фаолият кўрсатаётгани ҳам сир эмас.

Республикамизда ишлаётган кўплаб тажрибали педагоглар, соҳа олимлари ўқитиш методикаларини яхшилаш устида самарали иш илиб борлоқдалар. Шунини айтиш лозимки касб - ҳунар коллежларида ўқитишни тўғри ташкил қилиш, ўқитишнинг ҳозирги давр талабига мос келадиган янги технологиялардан унумли фойдаланиш ҳам давримизнинг ечимини кутаётган долзарб масаласидир.

Ҳозиргача биз сўз юритаётган соҳа бўйича қилинган ва эътиборли ишлар яни адабий мулоҳазаларни таҳлил қилиб чиқишга ҳаракат қиламиз.

Ўзбекистон Республикаси мустақилликка эришган даврда мамлакатимиз халқ хўжалигининг барча тармоқлари қаторида таълим тизими, уни таркибий қисми бўлган Олий ва ўрта махсус таълими ҳам туб ислохотларни бошдан кечириб, такомиллашиб бормоқда. Айниқса, Ўзбекистон Республикаси Кадрлар тайёрлаш миллий дастури ва «Таълим тўғрисида» ги Қонуннинг қабул қилиниши (1997 йил, 29 август) ва уларда мамлакатимиз таълим тизимини ислох қилишнинг асослари, тамойиллари ва босқичларини белгилаб берганлигини алоҳида таъкидлаш лозим. Миллий мустақиллик ғоялари сингдирилган бу тарихий ҳужжатлар муваффақиятли амалга оширилмоқда. Бунинг натижасида ривожланган мамлакатлар таълим тизимини ўрганишга ҳам кенг йўл очилди, иқтидорли ёш олимларимиз ва талабалар «Устоз» ва «Умид» жамғармалари орқали ривожланган хорижий мамлакатларнинг

нуфузли олий ўқув юртларида таълим олишдек бахтга муяссар бўлмоқдалар. Ўз навбатида хорижий мутахассислар ҳам мамлакатимиз таълим тизимида рўй бераётган ислохотларни ўрганиб, уларга ижобий баҳо бермоқдалар. Бу каби ўзаро алоқалар ўз навбатида мамлакатимиз таълим тизимида ривожланган мамлакатлардаги илғор педагогик технологияларни ўз миллий кадриятларимиз нуктаи назаридан таҳлил қилиб, ўқув жараёнига жорий этишни ҳам тақозо қилмоқда. Зеро, бу каби амалий ишлар мамлакатимиз таълим тизимини жаҳон таълим стандартлари билан интеграциялашувининг асосий белгиларидан бири бўлиб хисобланади. Шунинг учун ҳам, Ўзбекистон Республикаси Кадрлар тайёрлаш миллий дастурининг иккинчи босқичида «ўқув-тарбиявий жараёнини илғор педагогик технологиялар билан таъминлаш» алоҳида кўрсатиб ўтилган [1].

Бизга маълумки, Ўзбекистон ҳукумати, шахсан мухтарам Президентимиз Ислон Абдуғаниевич Каримов Республикамиз мустақилликка эришган дастлабки кунларданок, айниқса, сўнги йилларда маънавият ва маърифат масалаларига, таълим тизимини такомиллаштириб, уни жаҳон андозаларига мувофиқлаштириш бўйича ибратли ишларни амалга оширмоқдалар.

Ўзбекистон Республикаси Олий мажлиси IX сессиясида (1997 йил 29 август) Кадрлар тайёрлаш миллий дастури ва «Таълим тўғрисида»ги Қонуннинг қабул қилиниши фикримизнинг яққол далилидир. Бу муҳим ҳужжатлар истиқболий характерга эга бўлиб, уларнинг мамлакатимиз таълим тизимини такомиллаштиришда қандай ахамиятга эга эканлиги ҳаммамизга маълум. Ўтган давр ичида таълимни ислох қилиш бўйича амалга оширилган ишлар, уларнинг бажарилиши бўйича дастлабки ютуқлар эканлигини таъкидлаб ўтиш лозим.

Таълим мазмунини ислох қилиб, уни жаҳон таълим стандартларига мувофиқлаштиришда илғор педагогик технологияларни жорий этишга алоҳида эътибор берилган

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1993 йил 5 мартдаги қарорига биноан, республикада олий ўқув юртларига ёшларни тест усулида қабул қилишни жорий этилиши, Ўзбекистон МДХ мамлакатлари ичида биринчи марта жаҳон педагогикасидаги илғор тажрибаларни ўрганишга йўл очганлигидан далолат беради. Республикада тест усулини Давлат аҳамиятидаги масала даражасига кўтарилганлиги, педагогик технологияни ўқув жараёнига жорий этишга ҳам кенг имконият яратди.

Шуни таъкидлаш лозимки, Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги томонидан барча ўқув юртларда илғор педагогик технологияларни жорий этиш бўйича аниқ мақсад сари самарали ишлар амалга оширилмоқда. Жумладан, 1997 йил апрел-июн ойларида ўтказилган Республика илмий-амалий семинарлар дастурида педагогик технологияни ўқув жараёнига жорий этиш масаласи ўз аксини топган. Ўша йили август ойида «Муаммолар» институтида «Илғор педагогик технологиялар» бўйича жадаллаштирилган малака ошириш курси ташкил қилиниб, унда профессор Б. Л. Фарберман қизиқарли маърузалар ўқиди. У таъкидлаганидек: «Кўп босқичли таълим тизими, янги стандарт ва ўқув дастурлари жорий этилаётган ҳозирги даврда ўқитишни эскича услуб билан олиб боришга йўл қўймаслик керак» [6].

Ўтган давр мобайнида бу институт томонидан Республикадаги бир нечта олий ўқув юртларида педагогик технологияни ўқув жараёнига жорий этиш масаласига бағишланган махсус курс ва семинарлар ўтказилди. Хусусан, 1999 йилнинг ўзида Республика (8-9 апрел) ва 7 та ҳудудий семинарлар ўтказилди («Таълим муаммолари» 1999 й. № 1-2). Бу эса, ҳозирги кунда педагогик технологияни ўқув жараёнига жорий этиш, Вазирлик миқёсида энг долзарб масалалардан бири эканлигини яққол кўрсатиб турибди.

Вазирлик кўрсатмаларига амал қилган ҳолда, Наманган муҳандислик педагогика институтида ҳам педагогик технологияни ўқув жараёнига қўллаш

бўйича бир мунча ишлар қилинмоқда. Жумладан, институт илмий кенгашининг 1997 йил 5 декабр кунги йиғилиш қарори билан профессионал-педагогик тайёргарлик йўналиши ишчи ўқув режасига 40 соат хажмда «Илғор педагогик технологиялар» фани киритилди ва у хозирги кунларда ҳам ўқитилмоқда. 1999 йилдан эса таълим стандартларига мувофиқ Республикамиздаги педагогик кадрлар тайёрловчи барча олий ўқув юртларида бу фанни ўқитилиши жорий қилинди. Унинг ахамияти шундаки, мазкур таълим йўналиши битирувчиларининг асосий қисми академик лицей ва касб-хунар коллежларида фаолият кўрсатадилар. Улар машғулотларни педагогик технология қоидаларига асосан ташкил қилиб, дастлабки иш фаолиятидаёқ хамкасблари ва талабалари диққат-эътиборини ўзларига жалб қилиши зарур. Институт таркибида ташкил этилган малака ошириш курси тингловчилари учун ҳам илғор педагогик технология фани ўқитилиб, уларда содир бўлган функционал лаёқатсизликка барҳам берилмоқда. Ўтказилган сўровномаларда тингловчилар бу фанни энг долзарб эканлигини таъкидламоқдалар.

Хўш, илғор педагогик технология ўзи нима, уни анъанавий ўқитиш усулидан қандай афзалликлари бор? Сухбатимизни ана шу саволга жавоб топиш билан давом эттираемиз.

Сўнгги йилларда Республикамизнинг таниқли педагог-олимлари ва тажрибали амалиётчи ўқитувчилар томонидан ўқув жараёнига педагогик технологияни жорий этиш бўйича самарали изланишлар олиб борилаётганлиги бизга маълум. Педагогик технология тушунчаси илмий мақолаларда, анжуман маърузаларида, хисоботлар ва даврий нашрларда ҳам ўз аксини топмоқда. Шунини таъкидлаш лозимки, Республикамизнинг таниқли олимлари Р.Х.Жўраев, У. Н. Нишоналиев, Н. С. Сайидахмедов, Б. Л. Фарберман, Россия педагог-олимлари; В. П. Беспалко, В. С. Безрукова, М. В. Кларин ва бошқалар ҳамда Қозоғистонлик олимлар М. Ж. Аристанов ва Ж. С. Хайдаров ўз илмий тадқиқотларида «педагогик технология»

тушунчасининг мохиятини ва ахамиятини очиб беришга муносиб хисса қўшганлар.

Ўқитишга технологик ёндашиш, яъни ўқув жараёнини ҳам ишлаб чиқариш жараёни каби такрорланувчан характерга эга бўлишини таъминлашга оид дастлабки изланишлар ўтган асрнинг 50-йилларида америкалик педагог олимлар томонидан олиб борилган. Хусусан, «ўқитиш технологияси» ибораси ҳам биринчи марта америкалик олим Б.Скиннер томонидан ишлатилган. У - «ўқитиш технологияси-психология фани ютуқларининг педагогик амалиётда қўлланишидан иборат», деб таърифлаган [2;12].

Бунга асосан шуни таъкидлаш лозимки, ҳозирги кунда «педагогик технология» тушунчасига «янги», «илғор» ва «прогрессив» каби сўзларни қўшиб айтилиши ҳам нисбий мазмунга эга. Хусусан, Ўзбекистонда ўқитишга технологик ёндашишни оммалашмаганлигининг сабаби, бу усулни «тест» ва «бихевиоризм» тушунчалари билан боғлиқлиги, собиқ иттифоқ миқёсида улардан педагогик амалиётда фойдаланишни узоқ вақт маън қилинганлигидир.

Лекин, ҳаққонийлик нуқтаи назардан шуни таъкидлаш лозимки, буюк педагог А.С.Макаренко ўтган асрнинг 30-йилларида бундай деган эди: «Бизнинг педагогик ишлаб чиқаришимиз ҳеч қачон технологик мантиқ асосида қурилмаган, балки у ахлоқий вазхонликка асосланган. Айнан шунинг учун ҳам: технологик жараён, меҳнат операцияларини ҳисобга олиш,... ёрдамчи ускуналар, меъёрлаш, қўйимлар, яроқсиз маҳсулотлар бўлими каби, ишлаб чиқаришга хос бўлган муҳим бўғинлар унда ўзидан-ўзи иштироксиз қолмоқда» Ҳозирга кунда жаҳон педагогикасида «педагогик технология» тушунчасига 12 хил таъриф берилганлиги маълум

Масалан: «Таълим технологияси илмий ва бошқа билимларнинг амалий масалаларни ҳал этишда тизимли равишда қўллашдан иборат». (Голбрайт).

«Педагогик технология таълимини тизимлаштириш ёки синфда ўқитишни тизимлаштириш ғояларини педагогикага тадбиқ этишдан иборат» (Т.Сакомато).

«Педагогик мақсадларга эришишда фойдаланиладиган барча шахс, амалий ва услубий воситаларнинг тизимлашган мажмуи ва уларни фаолият кўрсатиш тартиби».(Кларин М.В. 1999 й).

Юқоридаги таърифларда педагогик технологиянинг туб моҳияти ўқув жараёнига тизимий ёндашишдан иборат эканлиги яққол кўзга ташланади.

Халқаро ЮНЕСКО ташкилоти томонидан педагогик технология тушунчасига қуйидагича таъриф берилган:

«Педагогик технология-таълим шакллари мақбуллаштириш учун инсон ва техник ресурсларни ҳамда уларнинг ўзаро таъсирини эътиборга олган ҳолда, ўқитиш ва билимларни ўзлаштириш жараёнини яратиш, қўллаш ва аниқлашнинг тизимий услубидир».

Россия психологи Н.Ф.Тализина таъкидлаганидек (2002 й), таълим тизимида педагогик технология иборасини пайдо бўлишига қуйидагилар сабаб бўлган:

- 1) дидактика қоидаларини барча мамлакатларда, хусусан АҚШда кенг тарзда оммалашмагани;
- 2) унинг қоидалари ўта конструктив характерга эга бўлмай, замон талабидан орқада қолиб кетганлиги;
- 3) асримизнинг 60-йилларида таълим тизимига техникани-ўргатувчи машиналарни кириб келганлигидир.

Тегишли адабиётларни таҳлил қилиш «педагогик технология» тушунчаси ўзининг ривожланиш тарихига эга эканлигини кўрсатди. Хорижий мутахассислар бу тушунчанинг ривожланишини уч босқичга бўлиб ўрганиш лозим деб ҳисоблайдилар. Биринчи босқичда, ўқитиш жараёнини фақат ўқитувчининг ўзи олиб борар эди.

Н.Ф.Тализина таъкидлаганидек (2003) «Инсон тажрибаси ўқитиш технологияси функциясини бажарган» Иккинчи босқичда эса, дарслик ва

қўлланмалар чоп этила бошлагандан сўнг - ўқитиш технологияси мазмунида туб ўзгаришлар содир бўлди. Ўқитувчига ёрдам берувчи турли дидактик материаллар вужудга кела бошлади. Учинчи босқичда эса, ўқитиш технологияси мазмун жихатдан янада бойиди; ўқитувчи ва талабалар учун юқоридагилар қаторига техник воситалар, яъни ўргатувчи машиналар ҳам қўшилди.

Ўргатувчи машиналарни ўқув жараёнида қўлланиши натижасида дастурланган таълим тушунчаси вужудга келди. У педагогик технологиянинг дастлабки ўхшатмаси эди. Лекин, дастурланган ўқитиш тарафдорларининг «ўқитишини оғзаки баён қилиш услубидан воз кечиш вақти келди, машина ўқитувчи шахсини бемалол алмаштириши мумкин», деб эҳтиётсизлик билан айтган фикрлари амалиётчи педагогларни ўта хайратга солди, назариётчи педагоглар эса уни қатъий эътироз билан қабул қилдилар.

Бу ўринда, дастурланган таълим ҳақида америкалик педагог У. Шрамминг (2006) қуйидаги фикрини мисол тариқасида келтириш мумкин: - Дастурланган ўқитиш - бу автоматик репетитор бўлиб, у талабани:

- 1) мантиқий ўзаро боғлиқ, қисқа қадамлар орқали;
- 2) деярли хато қилдирмасдан;
- 3) тўғри жавоб беришга йўллайди ва у;
- 4) ўз ўрнида бахоланиб мустахкамланиши натижасида;
- 5) ўқитиш мақсадларини белгиловчи аниқ жавобларга кетма-кет равишда яқинлаштириб боради.

Демак, бундан таълим жараёнида ўқитувчи шахсини батамом инкор этилади, деган хулосага келиш мумкин. Шунинг учун ҳам, дастурланган таълим ўша даврда ўқитишни аниқ мақсадларини белгилашнинг замонавий шакли бўлишига қарамай, фанда ва педагогик амалиётда ўз ривожини топмади.

Лекин, ўша йиллар жахон педагогикасида техник воситаларни ривожлантириш ва уларнинг хонадаги барча талабаларни қамраб олиши, ахборот сиғими ва ахборот ўтказиш қобилиятларини ошириш, ўқув ахбороти

узатиш каналини индивидуаллаштириш каби таълим бериш имкониятларидан унумли фойдаланишни такомиллаштиришга оид муаммоларга алоҳида эътибор берилди бошланди. Кўпчилик мутахассис олимлар ўқув жараёнида кенг қўлланилаётган одатдаги оммавий ахборот воситалари (телевидение, радио) ўрнига ЭХМ, ахборот сақлашнинг компьютерлаш-тирилган тизими, лазерли алоқа канали, микроэлектрон қурилмалар ва бошқа янги ахборот воситаларидан фойдаланишга ўтиш зарурлигини таъкидладилар.

Ўтган асрнинг 50-йиллар ўртасида жаҳон педагогикасида ўқув жараёнини тўла-тўқис янги, ўзига хос «технологик» усулда ташкил этишга ёндашиш вужудга келган эди. 60-йилларда эса, ўқитиш услубларининг ўта турли-туманлиги улардан ўқув жараёнининг ташкил этишда фойдаланишни қийинлаштираётганлиги этироф этила бошланди. Шунинг учун ҳам, барча услублар учун умумий бўлган илмий асос яратиш зарурати туғилди. Натижада, педагогик услублар технологияси ёки ўқув жараёнининг ташкил этиш технологияси, яъни «таълим технологияси» (ан Едикатионал технологу) тушунчаси вужудга келди.

АҚШда 1961 йилдан «Педагогик технология» журнали чиқарила бошланди. Шунингдек, Англияда «Педагогик технология ва ўқув жараёни» (1964 йилдан), Японияда «Педагогик технология» (1965 йилдан), Италияда ҳам шунга ўхшаш журнал (1971 йилдан) чиқа бошлаган. ЮНЕСКО 1971 йилдан бошлаб таълим бўйича халқаро бюронинг «Педагогик технологиялар» бюллетенини чиқариб келмоқда [12]. Россия Федерациясида эса 1997 йилдан бошлаб «Мактаб технологиялари» журнали таъсис этилди [6;75].

Шуни таъкидлаш лозимки, «педагогик технология»ни «ўқитиш технология» тушунчаси билан айниқлаштирмаслик зарур. Чунки, педагогик технологияда ўқув жараёнининг аниқлаштирилган ўқув мақсадларини белгилашдан бошлаб, то якуний ўқув натижаларга эришилганликни назорат қилишгача бўлган жараённи лойихаланади.

Э. Френье (1998) «услуг» тушунчаси конструктив характерга эга бўлмаганлиги учун, унинг ўрнига «технология» тушунчасини таклиф этган. Демак, ўқитиш технологиялари (муаммоли ўқитиш, ривожлантирувчи таълим, модулли ўқитиш, дидактик ўйинлардан фойдаланиш ва х.к.) педагогик технология бўйича лойихаланган ўқув жараёнини амалга оширишнинг турли дидактик конструкциялари сифатида намоён бўлади.

Педагогик технологиянинг туб мохияти, ўқитишнинг анъанавий оғзаки баён қилиш усулидан воз кечиб, талабаларни кўпроқ мустақил таълим олишга ундашдан иборат. Бунда ўқитувчи талабалар билиш фаолиятининг бошқарувчиси, маслахатчи, якуний натижага йўлловчи шахс вазифасини бажаради.

Педагогик технологиянинг самарадорлиги шундан иборатки, унда турли ўқитувчилар муайян фан (мутахассислик бўйича) бир хил (деярли бир хил) якуний натижага эришиш имкониятига эга бўладилар. Бу эса барча ўқув юртларига ягона Давлат таълим стандарти талабларига жавоб берадиган мутахассислар тайёрлаш вазифаси юклатилган ҳозирги даврда биз, Ўзбекистонлик педагоглар учун ниҳоятда муҳимдир. Барча ўқитувчилар қандай қилиб деярли бир хил натижага эришишлари мумкинлигини, яъни ўқув жараёнини такрорланувчанлигини таъминлашни тушуниш учун мулоқотни давом эттирамиз.

Жаҳон педагогикаси фани узоқ вақт давомида илмий-техник тараққиёт таъсирида - психология, кибернетика ва бошқарув назариялари ҳамда бошқа фанлар эришган ютуқларни умумлаштирган ҳолда, инсон ресурсларини самарали ривожлантириш ва фаол инновацион жараёнларни бошидан кечириш даврида бўлиб келди. Бу - фан, педагогик илмий назариялар ва бой амалий тажрибаларни ўзида мужассамлантирган ҳолда, ўтган асрнинг ярмигача бўлган даврда бирорта буюк педагог, бошқалар ҳам улардек юқори натижаларга эришадиган, яъни такрорланувчан педагогик циклни ярата олмадилар. Бизнингча, бунинг сабаби, яратилган илғор услублар, уларнинг муаллифлари шахсига кўп жихатдан боғлиқ бўлган. Шунинг учун ҳам,

уларнинг издошлари муаллифлардек юқори даражадаги машғулотлар ўтказишга муваффақ бўлмаганлар. Чунки, психология фани тасдиқлаганидек, ҳар бир шахс такрорланмасдир. Шунга қарамасдан, собиқ иттифоқ педагогик амалиётида илғор тажрибаларни оммалаштириш бўйича оммавий ахборот воситалари орқали кўп уринишлар бўлиб ўтди. Мавжуд ўқув жараёнини такрорланувчан хусусиятга эга эмаслиги, ўз даврида А.С.Макаренко томонидан танқид қилинганлигини биз юқорида келтирган эдик.

Ишлаб чиқаришда натижаси кафолатланган, лекин ижрочилар шахсига боғлиқ бўлмаган жуда кўп технологик жараёнлар яратилган. Саноатдаги буюмнинг ишчи чизмаси ва йиғиладиган бирикмалар чизмаси технологик жараённинг асосини ташкил қилади. Уларнинг талабларини аниқ бажариш натижасида буюмларни ўзаро алмашувчанлигини, технологик жараён операциялари эса такрорланувчанлиги, яъни такрорланувчан технологик циклни ташкил қилиши таъминланади. Шунинг учун ҳам Ўзбекистонда, Жанубий Корея ва Туркиядагидек, улардаги билан бир хил сифат кўрсаткичларига эга бўлган енгил автомобиллар ва кичик автобуслар ишлаб чиқарилмоқда.

Такрорланувчан педагогик жараённи яратиш, ишлаб чиқаришдагига нисбатан анчагина мураккаб жараён бўлиб хисобланади. Ўқув (ўқув-тарбиявий) масалаларни турли туманлиги, таълим мазмуни ва ўқув материалининг турлича эканлиги, билимларнинг ўзлаштирилишини талабаларнинг индивидуал хусусиятларига боғлиқлиги ва бошқа омиллар бунга тўсқинлик қилади. Ўқув жараёнини такомиллаштириш мақсадида яратилган барча услуб, шакл ва моделлар фақат ўз эгаси қўлидагина юқори самара беради.

Шундай бўлса ҳам, ўқув жараёнига ягона, самарали ёндашишни яратиш бўйича изланишлар олиб борилганлиги натижасида АҚШнинг буюк педагоглари Б.Блум, Д.Кратвол, Н.Гронлунд, Ж.Кэррол, Ж.Блок, Л.Андерсен

ва бошқаларнинг изланишлари натижасида такрорланувчан ҳамда якуний натижани кафолатлайдиган педагогик технология яратилди.

Унинг мохияти ўқув мақсадининг аниқлиги ва унга эришиш учун талабанинг қатъий белгиланган кетма-кетлик бўйича, ҳар бир ўқув бўлагини (модулини) ўзлаштириб, мустақил фаолият кўрсатишидан иборат бўлади. Илмий тадқиқот натижаларини кўрсатишича, фақат узлуксиз маъруза ўқилганда, талабалар материални атига 5 фоизини ўзлаштирадилар, бир-бирини ўқитиш ва мустақил ўрганишда эса бу кўрсаткич 90 фоизни ташкил қилар экан (Халқ таълими. 1999. №4 - 9 бет.).

Шундай қилиб, педагогик технологиясининг предмети ўқув жараёни ва профессионал тайёргарлик тизимини лойиҳалашдан иборат. Тизимли ёндашиш ўқитиш тизимининг барча асосий томонларини - мақсадни аниқлаш ва ўқув жараёнини лойиҳалашдан тортиб, то янги ўқитиш тизимининг самарадорлигини текшириш, уни синовдан ўтказиш ва оммалаштиришгача бўлган жараённи ўз ичига олади. У ўз ҳаракат тартибларини такрорланувчанлиги ва уларни тўла ўқув жараёнига тадбиқ этиш ғояси, оқибат натижада, бу жараённи «жонли ўқитувчига» боғлиқ бўлмай қолишига олиб келади. Ҳақиқатан ҳам, агар ўқув жараёни тўла такрорланувчан, алоҳида кўриниш (эпизод)ларга бўлинса, ўқитувчининг вазифаси олдиндан тузилган (ўзи тузган бўлиши шарт эмас) материал билан ўқишни ташкил этишда ташкилотчи ва маслаҳатчи ролини ижро этишдан иборат бўлиб қолади.

Ўқитишга технологик ёндашиш мантиғида икки хил ғоя ётади: 1) ўқув жараёнини тўла-тўқис ўргатувчи машиналарга ўтказиб, унда асосий рол ўйнайдиган ўқитувчини тўла озод қилиш ёки, 2) унинг фаолиятини ташкил этиш ва маслаҳат бериш функциялари билан чегаралаш. Бу ҳолда ўқитувчи жуда юқори малакага эга бўлиши ҳам шарт эмас. Ўқитувчини «идеал ЭХМ» билан бутунлай алмаштириш ғоясини педагогик технология тарафдорлари турлича қабул қилганлари ҳолда, иккинчи ғоя кўпчилик томонидан маъқулланди ва унга амал қилинмоқда. Шунинг учун ҳам, ўқитиш мазмуни

ва жараёни бўйича мутахассислар гуруҳи томонидан ишончли бўлган ўқитиш тизимларини режалаш, яратиш ва уларни қўллашга тайёрланган шароитда, хатто «ўртача» ўқитувчи ҳам юқори натижаларга эришиши мумкин. Бу ерда ўқитувчи намунавий (фирменний) дидактик лойихани амалга оширувчи ижрочи сифатида қаралиб, унинг шахси ва малакаси муҳим рол ўйнамайди.

В.П.Беспалко таъкидлаганидек: - Педагогик технология - бу ўқитувчи маҳоратига боғлиқ бўлмаган ҳолда, педагогик муваффақиятни кафолатлай оладиган, талаба шахсини шакллантириш жараёнини ифодалаш - лойихалашдир [11].

Ўқитишнинг мавжуд услублари кўп ҳолларда ўқув жараёнини ташкил этиш ва олиб боришга оид тавсиялар мажмуидан иборат бўлса, педагогик технология бундан фарқли ўлароқ: биринчидан якуний натижани кафолатлайди, иккинчидан эса бўлажак ўқув жараёнини ҳам лойихалайди.

У.Н.Нишоналиев ва Б.Л.Фарберман таъкидлаганларидек, (2003 й) «педагогик технология ўқув мақсадларнинг аниқ белгиланиши, якуний натижани кафолатланиши, ўқув жараённинг такрорланувчанлигини таъминлаши ва тезкор қайтувчан алоқанинг мавжудлиги билан характерланади»

Бундай умумий тасвирлашда технологик ёндашишнинг ўзига хос белгилари сезилмаётганга ўхшайди. Ҳақиқатда ҳам умумий мақсад ва мазмун ҳар доим аниқланади, ҳар қандай таълим жараёнининг мақсади белгиланади ўқитиш натижаси ҳар доим ҳам баҳоланади. Лекин бу схемадан ҳам анъанавий ўқитишга хос бўлмаган белгини - ўқув мақсадларининг аниқлаштирилиши, ўқув жараёнига ва мақсадларига, унинг натижасига қараб тузатишлар киритиш ва изчил қайтувчан алоқанинг мавжуд эканлигини кўриш мумкин. АҚШда яратилган педагогик технологияни барча ривожланган мамлакатлар қабул қилди ва у халқаро миқёсда нуфузли ташкилотлардан ҳисобланган ЮНЕСКО томонидан маъқулланди. 1996 йилда ЮНЕСКО раҳбарлигида Иерусалим (Исроил) университетида педагогик

технологияга бағишланган халқаро конференция бўлиб ўтди. Бунда АҚШ, Англия, Германия каби ривожланган мамлакатлар билан бирга, Коста-Рика, Филлипин Республикаси, Туркия ва Мальта вакиллари ҳам педагогик технологияни жорий қилиб юқори натижаларга эришаётганларини маълум қилдилар.

Хақиқатан ҳам, А+Шда яратилган ва ЮНЕСКО томонидан маъқулланган педагогик технологияни жорий этаётган жаҳондаги 30 га яқин мамлакатлар ўқув жараёнида А+Шдагига нисбатдан жуда яқин натижаларга эришмоқдалар. Хусусан, Жанубий Кореяда педагогик технология бўйича ўқитилган 50000 талабанинг 75 фоизи анъанавий усулда ўқитилганда фақат энг юқори ўзлаштирувчи талабаларгина эриша оладиган кўрсаткичларга эга бўлганлар. Баъзи мамлакатларда эса бундай талабалар улуши 80-85 фойизни ташкил этади [4,6].

АҚШ, Буюк Британия ва бошқа ривожланган мамлакатларда ўқитиш мақсадлари педагог ва ўқувчи учун алоҳида қўйилади.

Мақсадлар педагогик технологияга доир (ўргатиш, тушунтириш, кўрсатиш, маъруза қилиш) бўлиши мумкин. Режалаштирилган натижалар шундай бўлиши лозимки, дарсдан олдин талаба нимани билмас эди, дарсдан кейин нимани ўрганди.

Педагогик адабиётда педагогик технологияда берилган бошқа таърифлар (В.Беспалько, В.Гузеев, В.Сластенин, Б.Лихачев, И.Волков, М.Чошанов, М.Кларин, И.Лернер, Ч.Юдин ва бошқалар) ҳам келтирилади, ammo уларнинг биронтаси ЮНЕСКО таърифи даражасига кўтарила олмаган. Айтиб ўтилган олимлар орасида педагогик технология тўғрисидаги ахборотни МДХ мамлакатлари, жумладан Ўзбекистонда тарқалишида В.П. Беспалко ва М.В. Кларинларнинг таъсири кучлироқ С.В.Кларин педагогикадаги технологик таркибий тузилиши ва мазмуни тўғрисида бирмунча тўлароқ маълумотларни эълон қилган.

Педагоглар фаолиятинини баъзида «педагогик технология» тушунчаси билан фойдали бўлсада, аввал ўзлаштирилган ва технологик

қурилмаган ўқитиш услублари аталади. Аслини олганда педагогик технология – бу ўқитишга ўзига хос бўлган янгича (инновация) ёндашувчидир. У педагогикадаги ижтимоий муҳандислик тафаккурининг ифодаланиши, демократик илмий онгнинг педагогика соҳасига кўчирилган тасвири, таълим жараёнининг муайян стандартлашувчи ҳисобланади.

Фикримизча педагогик технология укув жараёнини рўёбга чиқариш давомида турли ўқитиш услубларидан фойдаланишнинг меоёрларини белгиловчи йўлланма, гўёки қолип сифатида кўриш мумкин.

«Технология» атамаси орқали ашё ёки ярим хомашёни тайёр маъсулотга айлантириш учун ҳолати, шакли, хоссаси, хусусиятларини ўзгартириш усуллари тушунилади ва у моддий ишлаб чиқариш соҳасига таълуқлидир. Шу боис интеллектуал соҳага тегишли педагогнинг таълим тарбия фаолиятини «технологиялаштириш» мумкинми деган савол туғилиши табиийдир.

Ишлаб чиқариш соҳасидан кўчирилган ва одамлар интеллектуал фаолиятининг айрим қисмларини алгоритмлаш каби акс жараён ҳаётга кириб келди. Бу эса педагогик назария ва амалиётда янги йўналишлар пайдо бўлишига олиб келди.

Педагогик технология кўп жиҳатдан ўтмишдаги машҳур педагогларнинг орзуларига мос келди. Дидактиканинг асосчиси Ян Амос Коменский 17 асрдаёқ таълимнинг «вақт, фанлар ва услубларни моҳирона тақсимлашдан» бошқа нарсани талаб қилмайдиган умумий тартибни топишга ҳаракат қилди. Коменский фикрича идеалда ўқитишнинг ягона мукамал услуби топилса, «ҳамма нарса тошлари тўғри мувозанатланган соатдек аниқ, фақат ана шундай маҳорат билан яратилган асосда эриши мумкин бўлган бехатолик билан илгарилайди».

Жаҳон педагогика фани илмий техника тараққиёти таъсирини бошидан кечириб, психология, кибернетика тизимлар назарияси, бошқарув назарияси ва бошқа фанлар ютуқларини бирлаштириб ҳозирги даврида фаол

янгилашиш жараёналари босқичида турар экан, инсон имкониятлари самарали ривожлантириш амалиётига бой маъсул бермоқда.

Педагогик технология услублари ўзининг бошланғич маъносида дастлаб ўқитишнинг харакатни намунавий вазиятдаги (белгиланган қоида бўйича) ўзлаштириш талаб этиладиган махсулдор (репродуктив) даражаси учун ишлаб чиқилган эди. Репродуктив таълим ёр қандай таълимнинг зарур таркибий қисми ҳисобланади, у инсоният жамғарган тажрибани аниқ ўқув фани доирасида ўзлаштириш билан боғлиқ. Таълим олувчиларда билим ва кўникмаларнинг маълум «пойдевори» ҳосил қилингандан кейингина таълимнинг натижалари (продуктив) ва ижодий ёндошиш услубларига ўтиш мумкин, булар учун Р.Ганпе, Л.Бригтс (АҚШ), А.Ромишевски (Буюк Британия) ва В.Гузеев (Россия) педагогик технология муқобилларини ишлаб чиққанлар.

Педагогик назариялар жамланмаси бўлган педагогикада катта ҳажмдаги назарий билим ва амалий тажриба тўпланган, аммо XX асрнинг ИИ – ярмига қадар машҳур педагоглардан биронтаси ҳам издошлари учун худди ўзлари сингари машғулоти юқори даражада ўтказишларига имкон берадиган педагогик йўналишни (цикли) ишлаб чиқмаган. Сабаби, балким ўтмишдаги машҳур педагогларнинг услубларида педагог шахсини кўпроқ инобатга олинган бўлса керак. Издошлардан нимадир яхшироқ чиққан аммо умуман олганда натижа асосчиларникидек бўлмаган.

«Бизнинг педагогик ишлаб чиқаришимиз – ёзган эди А.С.Макаренко, - ҳеч қанчон технологик мантиқ асосида қурилмаган, у доимо ахлоқий тарғибга асосланган. Айнан мана шунинг учун ҳам бизда ишлаб чиқаришнинг барча муъим бўлимлари: технология жараёнини, иш бажарилишини ҳисобга олиш, яратувчилик (конструкторлик) иши, мосламаларни қўллаш, назорат, ишга тушириш, яроқсизга чиқариш – деган тушунчалар йўқ».

70-80 йилларда АҚШ да юзага келган педагогик технология оқими деярли барча ривожланган мамлакатларга тарқалади, ЮНЕСКО каби

нуфузли ташкилот томонидан тан олинди ва қўллаб – қувватланди ва ҳозирги кунда кўп мамлакатларда мувофақиятли ўзлаштирилмоқда.

1996 йилда Иерусалим университетида ЮНЕСКО хомийлигида педагогик технология бўйича халқаро анжуман бўлиб ўтди. Анжуманда педагогик технологияси ёрдамида эришилган мувоффақиятлар тўғрисида нафақат АҚШ, Буюк Британия Германия вакиллари, балки Коста-Рика, Фитллинг, Туркия, Малта вакиллари ҳам маъруза қилдилар. ЮНЕСКО нинг навбатдаги анжумани 1997 йили Манило шаҳрида 1998 йили Канадада ўтказилди.

Кўпгина мамлакатлар ўқитишда технологик ёндашувдан фойдаланиб, ўқувчилар ўзлаштиришини оширишда сезиларли мувофақиятларга эришдилар. Масалан, Жанубий Кореяда педагогик технология бўйича синов – тажриба тарзида ўқиётган 50 минг боладан 75 фоизи анъанавий ўқитишда фақат энг яхши ўқувчилар эришадиган натижалар қўлган киритилган. Бир қатор бошқа мамлакатларда ўтказилган тажрибалар ўқитишнинг бу тизимини кўллаш ўртача ўқувчига анъанавий ўқитишда 80-85 фоиз ўқувчилар эришадиган натижадан юқорироқ натижага эришиш имконини беришини кўрсатди.

Педагогик технологияни ўзлаштириш Сингапур, Корея ва Японияга 9-13 ёшлик ва битирувчи синф ўқувчилари ўртасида математика бўйича 3 та юқори ўринни эгалаш имконини берди. (ТИМСС учинчи халқаро математика ва илмий тадқиқотлар маълумотида кўра).

Педагогик технологияни ўзлаштириб олган моҳир педагоглар учун мазкур усулнинг анъанавий усулга кўра самаралироқ эканлиги маълум бўлди. Бу эса мактаб педагоглари, касб-хунар ва олий мактаб профессор-ўқитувчилари учун кадрлар тайёрлаш сифатини оширишда педагогик технологияни ўзлаштириш ва амалга қўллаш зарурлигини билдиради. «Кадрлар тайёрлаш миллий дастурида» янги педагогик ва ахборот технологияладан фойдаланиб, талабаларни ўқитишни жадаллаштириш кўзда тутилган.

Педагогик технологияни ўзлаштириб олган мохир педагоглар учун мазкур усулнинг анъанавий усулга кура самарали эканлиги маълум. Бу эса мактаб педагоглари, ўрта махсус, касб— хунар ва олий мактаб профессор— ўқитувчилари учун кадрлар тайёрлаш сифатини оширишда педагогик технологияни ўзлаштириш ва амалга қўллаш зарурлигини билдиради. Кадрлар тайёрлаш миллий дастурида "янги педагогик ва ахборот технологиялардан фойдаланиб, талабаларни ўқитишни жадаллаштириш" кузда тутилган

Маълумки, педагогикада талабаларнинг таълим жараёнидаги фаоллигини оширишга қаратилган бир неча ўқитиш услублари ишлаб чиқилган; муаммоли ўқиш, иш фаолиятини ифодаловчи ўйинлар, роллар бажариш, мавзувий ўқитиш ва хоказо. Аммо улар олий таълим тизимида кенг қўлланилади деб бўлмайди. Бизнинг фикримизча бунинг сабаби ҳар бир маршрутга тайёргарлик педагогик изланишни кузда тутиши, юксак касбий маҳоратни, ижодий ёндошув ва куп вақти сарфлашни талаб қилишида бўлса керак. Одатда, ҳар бир бундай машгулот сценарийси узига хос хусусиятга эга ва такрорланмасдир.

Тубдан фарқ; қилувчи таълим турларини куриб чиқамиз;

оғзаки - кўрғазмали, технологик ва изланувчан-ижодий. Аввало уларнинг умумий жихатларини таққослаймиз, кейинчалик эса бошқа маърузаларда педагогик технология тушунчалари билан чуқуррок танишамиз.

У анъанавий бўлиб ва асосан ўқитувчининг ахборот бериши, талабаларнинг билимни қабул қилиши, туплаши ва хотирасида сақлаш билан белгиланади.

Шу билан бирга, К.Г.Марквардт (1981) фикрига кура, "билим" тушунчасининг асл мохияти хотирада сақланувчи ахборот сифатида қаралади. Бундай билимлар, уларнинг куллай олиш қуникмалари орқали текшириб кўрилади (имтихонларда), яъни ҳеч қандай қўлланмасиз хотирадаги билимларни тугридан—тугри саволларга жавобан ифода этиб, Бу

тизимдаги билимлар — асосан эса саўлаб қолиш натижаси, кўпинча расмий маълумотдир. Улар хотира тубидан юзага келтириладиган ёки бошқа сўз билан айтганда, фақат унга қаратилган тўғридан—тўғри савол қўйилганда эсга олинади. Қайта эсга олиш даражасидаги билим узок вақт хотирада сақланмайди. Керакли пайтда қийинчилик билан эсга олинади, айрим холларда эса умуман эсга олиб бўлмайди.

Маълумот бериш тизимида тайёр билимларни "ўқитувчи талабаларга", бу билимларга уларнинг эҳтиёжи ва фаоллик даражаси боғлиқ бўлмаган холда, бевосита бериш мумкин бўлган имкониятидан келиб чиқишади. Шунга кўра ўқитувчининг асосий вазифаси-зарурий ахборотни маълум қилиш ва уни хотирада мустаккамлаш устида ишлатишдир.

Бундай ўқув жараёнида ўқув предмети соатлар миқдори, маъруза, лаборатория ва амалий маштулотлар оралигидаги соатлар тақсимоти, дарс ўтиш жойи катъий белгилаб олинади. Лекин педагог масъулиятига тегишли таълим натижаси деярли ҳисобга олинмайди.

В.Гузеевнинг таъкидлашича (2001), анъанавий услубда таълим мақсадлари дастур талабларига мувофиқ холда ноаниқ тасвирланиб, таълим олувчиларнинг "ўзлаштириш" тушунчаси қобигиға ўралган қандайдир ноаниқ тасаввур билан тавсифланади. Кўпроқ ютуқларга эришган ўқитувчиларнинг иш тажрибаларини умумлаштириш асосида таълим жараёнлари ташкил этилади ҳар бир аниқ вазият учун илғор ўқитувчиларнинг педагогик фаолияти намунаси қидирилади, аммо таълимнинг бир қатор олимлари ва амалиётчилари алоҳида услубиётларнинг даври ўтганлигини ва ҳар қайдай илғор педагоглар тажрибаларини умумлаштириш (агар умуман ноёб ходисаларни умумлаштириш мумкин бўлса) тизимли ва мақсадга йўналтирилган гаровланган, самарали таълимни кўриш имконини бермаслигини қайта-қайта таъкидлаш мумкин.

Қайд этиш жоизки, анъанавий ўқув жараёнида технологик ёндашувни тулалигича эмас, балки айрим қисмларини куллаш (уларни ўзлаштирилганлиги ва тегишли услубий таъминотнинг тайёрлигига қараб)

мумкин. Бу, энг аввало, педагогик технологиянинг ядроси, маркази хисобланган алохида укув максадларини аниклаштириш усулларига тегишлидир.

Ҳозирги пайтда оилй таълим муассасаларида ва касб – ҳунар коллежларида янги педагогик ва ахборот технологияларини қўллаш ва замонавий ўқув – услубий мажмуаларни ишлаб чиқиш муаммоларига қаратилган бир неча диққатга сазовар ишлар амалга оширилмоқда. Касб – ҳунар коллежларида мутахассислик фанини ўқитишда янги педагогик технологиялардан фойдаланиб самарадорликка эришишда таълим тизимини замонавий ўқув адабиётлари ва янги педагогик технологиялар билан тامينлаш муҳим аҳамиятга эга.

3. ЯНГИ ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИНГ ЙЎНАЛИШЛАРИ, МУАММОЛАРИ ВА ЕЧИМЛАРИ

3.1. Янги педагогик технология ва унинг тамойиллари

Ҳар қандай таълимнинг йўналиши ва самарадорлиги у суянадиган фалсафий асосга боғлиқдир. Проф. Қ.Йўлдошев: “Инсоният тарихи билан тенг бўлган педагогик амалиёт, умумлаштириб олганда, уч фалсафий йўналиш асосида уюштирилиб келинаётир. Бу фалсафий йўналишлар ...трансмиссия, трансформация, трансакция тарзида номланади”,- деб ёзади. Олимнинг таъкидлашича, таълим трансмиссия фалсафаси асосида ташкил этилганда ўқитувчи ўқитган, ўқувчилар у берган билимларни ўзлаштирганлар. Инсоният эгаллаган билимлар кўпайиб, уларни ёш авлодга шу ҳолича ўргатиш мушкул бўлиб қолгач, таълим жараёни трансформация фалсафасига таяниб ташкил этиладиган бўлди ва энди мактабларда у ёки бу фаннинг асосларини ўргатиш йўлга қўйилди. Бу босқичда ўқитувчи фан билан ўқувчилар ўртасида мувофиқлаштирувчи — трансформатор вазифасини ўтаб, одамлар ҳаёти учун фанларнинг асосларини ёшларга сингдиради. Айтилган ҳар икки педагогик фалсафа ҳам таълим жараёнининг субъекти ўқитувчи, бу кечимдаги асосий қадрият эса эгалланадиган билим деб ҳисоблаган. Эндиликда ҳар қандай кучли хотира ҳам чексиз оламдаги барча қонуниятларни эслаб қололмайди. Бундан ташқари, хотира ёрдамида ўзлаштириладиган билимлар стандарт вазиятлар учунгина яроқли бўлади. Не азобда ўзлаштирилган бу билимлар ностандарт вазиятда мутлақо иш бермай қолади.

Бугунги жамиятда ҳар томонлама этук, баркамол шахслар керак экан, таълим соҳасида олиб борилаётган ислоҳотлар бундай шахсларни тарбиялашда катта имкониятлар очиб бермоқда.

“Демократик жамиятда болалар, умуман, ҳар бир инсон эркин фикрлайдиган этиб тарбияланади. Агар болалар эркин фикрлашни ўрганмаса, берилган таълим самараси паст бўлиши муқаррар. Албатта, билим керак.

Аммо билим ўз йўлига. Мустақил фикрлаш ҳам катта бойликдир”, - дейилади. Президент Ислам Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Олий мажлиси ИХ сессиясида сўзлаган нутқида.

Дарҳақиқат, ҳозирги таълим олдида турган энг муҳим вазифалардан бири ўқувчиларни мустақил фикрлай оладиган қилиб тарбиялашдан иборат. Хусусан, ёшларда ижодий тафаккур, ижодий изланиш, мавжуд имкониятлардан энг қулай ва серунумини танлай олиш кўникмаларини шакллантириш ва ривожлантириш, уларни миллий кадриятларимиз, удум ва анъаналаримиз руҳида тарбиялашда она тили фанининг тутган ўрни ҳамда имкониятлари бениҳоя катта.

Шу маънода, ҳозирги давр таълими олдида турган долзарб вазифа ҳақида муаммоларни тўғри англаш ва амалиётга жорий этиш масъулияти мавжуддир. Бу масалалар ўз ўрнида таълим мазмунига янги педагогик технологияларни сингдириш ва жорий этиш орқали амалга оширилади.

Янги педагогик технология “Таълим тўғрисида”ги қонун ва “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури” асосида олиб борилаётган туб ислохотлар асосий йўналишларининг бош ҳаракатлантирувчи кучидир. Янги педагогик технология шундай билимлар соҳасики, бунда 3-минг йилликдан туб бурилишлар, ўқитувчи фаолиятини янгилаб, ўқувчиларда хур фикрлилик, мустақиллик, билимга чанқоқлик, ватанга муҳаббат, инсонпарварлик, маънавий ва руҳий баркамолликни тизимли равишда шакллантирилади.

Педагогик технология тушунчаси кенг кўламли, серқирра тушунча бўлиб, у таълим – тарбия амалиётини ривожлантириш эҳтиёжлари асосида келиб чиққан ва ҳозирда педагогика, психология фанларида ўз ўрнига эга.

Таълим-тарбия фаолиятининг мазмуни, мақсад ва вазифалари даврлар ўтиши билан кенгайиб бориши натижасида унинг шакл ва усуллари ҳам такомиллашиб бормоқда. Ҳозирда инсон фаолиятининг асосий йўналишлари шу фаолиятдан кўзда тутилган мақсадларни тўлиқ амалга ошириш имкониятини берувчи яхлит тизимга, яъни технологияга айланиб бормоқда.

Шу асосда таълим-тарбия соҳасида сўнгги даврда педагогик технологияга амал қила бошлади.

Истиқлол мавкуриси ва шарқона педагогикага йўғрилган таълимнинг миллий моделига мос ўзбек мактабини яратиш, янгича тафаккур ва дунёқараш, миллий ғояни шакллантириш ҳамда мустақил юртимиз халқ таълимини жаҳон андозалари даражасига кўтара бориш учун илмий асосланган педагогик технология зарурати тобора сезилмоқда.

Шунингдек, “Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури”да ҳам таълим тизимига илғор педагогик технологияларни жорий қилиш ва ўзлаштириш зарурлиги таъкидланади. Педагогик технологиялар ўзи нима?

Педагогик технология тушунчаси XX асрда пайдо бўлиб, қуйидаги ривожланиш босқичларидан ўтиб келмоқда.

Дастлаб бу тушунча 1940 йилларда 50-йиллар ўртасигача “таълимда технология” деб қўлланилиб, ўқув жараёнида аудиовизуал техника воситаларидан фойдаланишни ифода қилган.

Педагогик тушунчаси дастлаб XX асрнинг ўрталарида АҚШ да қўллана бошлаган. Бунда “педагогик технология” ва “таълим технологияси” ифодалари фақат техника воситалари ёрдамида ўқитишга нисбатан қўлланган эди.

Педагогик технология ўқув жараёнини технологиялаштиришни бутунлигича аниқловчи тизимли категориядир.

“Технология” фанга 1872 йилда техникавий тараққиёт билан боғлиқ ҳолда Россияда кириб келган. 1940 йил эса АҚШга кириб келган. АҚШ да 1971 йил Коммуникация ва технология Ассоциацияси ташкил топди. 1961 йилдан бошлаб “Педагогик технология” журнали, 1971 йилдан “Аудио визуал таълим” ҳамда “Аудиовизуалли коммуникация баёни” номли журналлар чоп этила бошлади.

Англияда 1967 йил педагогик технология миллий кегаш ташкил топди. 1964 йилдан “Педагогик технология ва дастурли таълим”, 1970 йилдан бошлаб “Педагогик технология” номли журналлар чоп этила бошлади.

Японияда 1965 йил “Педагогик технология” марказий кенгаши ташкил этилди ва шу йилларда “Педагогик технология”, “Педагогик технология тадқиқотлари” бўйича журналлар чоп этила бошлади.

Италияда 1971 йил “Педагогик технология миллий маркази” ташкил этилди ва шу йилдан бошлаб “Педагогик технология” журнали чоп этила бошлади.

Венгрияда 1973 йилдан бошлаб ўқитиш технологияси давлат маркази ташкил этилди.

“Технология” юнунча сўз бўлиб, технос - “санъат”, “маҳорат”, “ҳунар” логия - “фан”, “таълимот” маъноларини билдиради. Бир сўз билан айцак, “технология”-“маҳорат фани” деган маънони билдиради. “Педагог” эса бошқарувчи, этакловчи маъноларини беради. Аниқроқ айтадиган бўлсак :

Ишлаб чиқаришдаги технологияда турли материалларга ишлов бериш тегишли касб усталари томонидан амалга оширилади. Педагогик технологияда эса ишлов бериладиган материал ўқувчи (таълим олувчи) нинг ақлий, рухий, ахлоқий сифатлари бўлиб уларга ўқитувчи, тарбиячи томонидан маълум мақсадларга эришиш йўлида ҳар турли таъсирлар ўтказилади.

Педагогик нуқтаи назардан технология бу шахсни ўқитиш, тарбиялаш ва ривожлантириш қонунларини ўзида жо қиладиган ва якуний натижани таъминлайдиган педагогик фаолиятдир. “Технология” тушунчаси регулятив (тартибга солиб турувчи) таъсир этиш кучига эга бўлиб, эркин ижод қилишга ундайди.

Педагогик технологияга “янги сўзи”ни ишлатиш “ески”нинг самарали томонини олиб, таълим-тарбия жараёнини лойихалашда янгича технология асосида баркамол этук шахсларни этказиб бериш тушунилади.

Орадан вақт ўтиши давомида шу ифодаларни қўллаш даражаси кенгайиб бориши натижасида уларнинг маънолари ҳам тегишлича ўзгариб борди. Ҳозирда келиб эса педагогик технология ифодасининг замонавий

илмий асосланган ягона таърифини белгилаш мақсадида бир қанча йирик олимлар томонидан турли фикрлар ва хулосалар асослаб берилди.

50-йиллар ўртасидан 60-йилларгача “таълим технологияси” ифодаси қўлланилиб, бунда программалаштирилган таълимни назарда тутилган.

70-йилларда “педагогик технология” ифодаси қўлланилиб, у аввалдан лойиҳалаштирилган ва аниқ белгиланган мақсадларга эришишни кафолатловчи ўқув жараёнини билдирган.

XXI аср таълим жараёнидаги муаммо-ўқув жараёнини янги педагогик технологиялар асосида ташкил этиш, ўқувчиларнинг онгига янги материалларни чуқур сингдириш, уларда мустақил фикрлашга, изланишларига қизиқиш уйғотишдир.

Бизга маълумки, “педагогик технология” атамаси XX асрнинг 50-йилларида оммалашиб, унинг аҳамияти ЮНЕСКО даражасида эътиборга олинган. Рус олимлари Б.П.Бесбалъко, М.В.Кларин ва бошқаларнинг сай-ҳаракати билан 90 йилларнинг охирига келиб Россияда ҳам педагогик технологияга қизиқиш оммалашиб борди. Марказий Осиё мамлакатларида эса 2000 йилларнинг бошларида педагогик технология тушунчаси муаммо сифатида талқин қилина бошланди.

Бир қанча мамлакатлар педагогик технологияларни яратиш ва уларни таълим жараёнида қўллаш борасида самарали натижаларга эришмоқда. Педагогик технологияларнинг турлари кўп бўлиб, улар моҳияти, ўзига хос хусусиятлари ва ўқув материаллари, ўқув жараёнини ташкиллаштириш усуллари билан бир-биридан фарқ қилади.

Умуман олганда, ҳар бир педагогик технология ўқитувчи ва ўқувчи муносабатини, дарсдан кутиладиган натижанинг қандай бўлиши ҳақида олдиндан тасаввур эта олиш имкониятини яратади. Бу эса ўз навбатида ҳар бир дарсни таҳлил қилиб, ўқитувчи ва ўқувчи томонидан йўл қўйилган камчиларнинг кейинги дарсларда олдини олишга ёрдам беради.

“Педагогик технология – бу таълим шаклларини оптималлаштириш мақсадида техник воситалар, инсон салоҳияти ҳамда уларнинг ўзаро

таъсирини инобатга олиб, ўқитиш ва билим ўзлаштиришнинг барча жараёнларини аниқлаш, яратиш ва қўллашнинг тизимли методидир”.

Педагогик шаклларни қулайлаштириш, натижасини кафолатлаш ва ҳолисона баҳолаш учун инсон салоҳияти ҳамда техник воситаларнинг ўзаро таъсирини инобатга олиб, таълим мақсадларини ойдинлаштириб, ўқитиш ва билим ўзлаштириш жараёнларида қўлланиладиган усул ва методлар мажмуидир!

Оддий қилиб айтадиган бўлсак, илғор педагогик технология деганимизда ўқитувчи бир соатлик дарсда ўзининг маҳоратини, санъатини қўллаб, ҳар хил усул ва методлардан фойдаланиб дарс ўтиши давомида бутун синф ўқувчиларини фаоллаштириб, барча ўқувчиларни дарсга қатнаштириб, дарснинг фаол ишловчиси ўқувчи даражасига эришишни тушунишимиз керак.

Хуллас, педагогик технология-ўқитиш усули, маълум маънода таълим-тарбия жараёнлари, воситалари, шакл ва методлари мажмуидир.

3.2 Педагогик технология кўринишлари

Педагогик фаолиятда “технология” атамасининг қўллана бошлаши билан педагогик амалиёт, унинг назарий жиҳатлари ҳамда улар ҳақидаги билдирилаётган мулоҳазалар бирмунча юқори илмий даражага кўтарилмоқда.

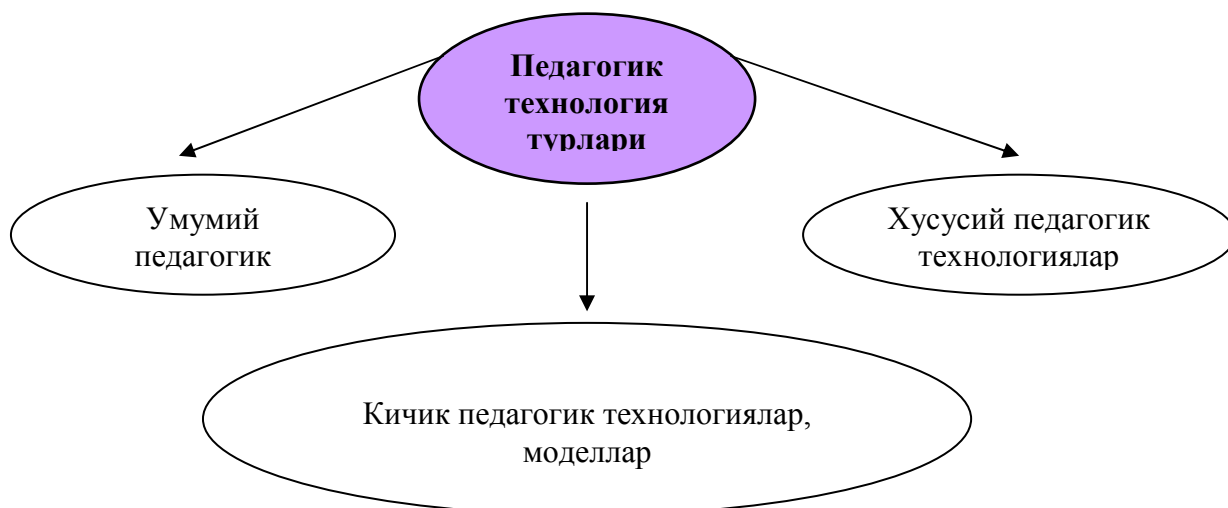
Педагогик технология – ҳозирги замондаги дидактика ва педагогика тараққиётининг маҳсули. Уни педагогиканинг ҳозиргача мавжуд бўлган ҳамда такомиллашиб келаётган барча асосий йўналишлари бўйича амалий вазифаларни янада юқорироқ даражада амалга ошириш йўлидаги янги босқич деб ҳисоблаш мумкин.

Шу нуқтаи назарлардан педагогик технологияни аввало ҳозирги педагогика фани тараққиёти натижасида ҳосил бўлган янги йўналиш деб ҳисоблаган ҳолда унинг ўзига хос бўлгантамойиллари, қоидаларини чуқур

ўрганиб бориш ва провардида қонуниятларини аниқлаш йўлидаги муаммоларни эчиш лозимлиги кўриниб турибди.

Педагогик технология аввало таълим-тарбияни янада ривожлантириш эҳтиёжларини қондириш йўлидаги инсонлар (педагоглар, ота-оналар, жамоатчилик) фаолиятидан иборат ижтимоий ҳодиса ҳисобланиши лозим.

Ҳар қандай ижтимоий ҳодисалар каби педагогик технологияни ҳам илмий жиҳатдан фан соҳаси мавжуд бўлиб, уни педагогик технология фани деб номланади. Шу педагогик технология фани ўз навбатида замонавий таълим-тарбиянинг энг мақсадга мувофиқ йўллари ва усулларини тадқиқ қилувчи назарий фан ҳамда ўқув фани турларига ажралади.

1-чизма. Педагогик технология турлари

Шу билан бирга педагогик технология амалий фаолият йўналиши сифатида ўқув-тарбия жараёнида қўлланиладиган тамойиллар, алгоритмлар ва бошқарув тизими ҳамда бевосита таълим-тарбия жараёнини ўз ичига олади.

Педагогик технология назарий фан сифатида педагогика фанининг алоҳида йўналишини ташкил қилади. Ўз мақсади, вазифалари, муаммолари, методологиясини ва бошқа назарий асосларига эга. Ўз муаммоларини ҳал қилишда бошқа кўп фанлар билан боғлиқликларига эга.

Педагогик технология назарий фан сифатида таълим-тарбия соҳасида кафолатли натижага эришиш бериш даражасини ошириш муаммоларини тадқиқ қилиш билан шуғулланади.

Ўқув фани кўринишида педагогик технологияларни ижтимоий ҳодиса, назарий фан, таълим –тарбия тизими, жараёни, педагогик фаолият ва унинг методикалари, алоқадор фанларнинг илмий-тадқиқот соҳаси сифатида турли таълим муассасаларида белгиланган ўқув дастури асосида ўргатишдан иборат.

Таълим-тарбия тизими кўринишида педагогик технология белгиланган таълим-тарбия фаолиятини амалга ошириш учун хизмат қилувчи моддий таъминот ва маънави қадриятлардан иборат. Бунга ўқув режа, дастурлар ва дидактик воситалар ҳам қиради. Бу тизим бошқа тизмлар каби тегишлича махсус тайёргарликка эга мутахассислар меҳнати орқали фаолият олиб боради.

Ҳозирда бу тизим узлуксиз таълим босқичларидан ташкил топган. Узлуксиз таълимнинг ҳамма босқичларида педагогик технологиялар жорий қилиниши билан бу тизимнинг тўлиқ шаклланиши амалга оширилади.

Педагогик технологияни таълим-тарбия жараёни сифатида иштирокчиларининг фаолиятлари орқали амалга оширилади. Бу жараённинг пировард мақсади баркамол инсонни шакллантириш бўлиб, асосан кўйидагилардан таркиб топган.

- таълим-тарбия бериш;
- ахборотларни авлоддан-авлодга ўтказиш;
- мустақил фарқлашга ўргатиш;
- билим, кўникма малакаларни ўргатиш ва ўзлаштиришга эришиш;
- турли методикаларни қўллаш ва такомиллаштириш;
- диагностика, мониторинг олиб бориш;
- инсонпарварлик, халқпарварлик, мафкуравий тамойилларга асосланиш;

-ўқувчининг тайёргарлик даражасини, психологик, физиологик, ёш хусусиятларини, гигиеник талабаларни ҳисобга олиш;

-таълим менежменти, маркетингни талаблари ва хулосаларни, ижтимоий мотивларни ҳисобга олиш;

Педагогик фаолият ва унинг методикалари кўринишида педагогик технология ўзини тўлиқ намоён қилади. Педагогик технологиянинг ҳаракатга келиши ва ундан кўзда тутилган натижага эришиш фақат педагогик фаолият жараёнида амалга оширилади. Чунки педагогик технология ва педагогик фаолият бир-биридан ажратиш қийин тушунчалар ҳисобланади ва уларнинг бири иккинчисисиз ўз маъносини ва аҳамиятини йўқотади.

Ўқув фанларининг сони кўплигини ҳисобга олганда, педагогик фаолиятнинг кўп қисми, хусусий (ўқув фанлари) педагогик технологияси учун сарфланади. Шунинг учун хусусий фанлар даражасидаги педагогик технологиялар кўпроқ тарқалган. Шу айтилганлар асосида педагогик технология, энг аввало, педагогик фаолият ва унинг методикалари кўринишида намоён бўлади ва ривожланиб боради, деб ҳисоблаш мумкин.

Алоқадор фанларнинг илмий тадқиқот соҳаси сифатида педагогик технологияларнинг турли фанлар билан боғлиқликлари яққол кўринади. Педагогик технология кенг кўламли ижтимоий ҳодиса бўлиб, у кўп фанларнинг тадқиқот объекти ҳисобланади. Бунда ҳар бир фан ўз мақсад ва вазифаларига мувофиқ йўналишларда педагогик технологияни чуқур ўрганиши натижасида уни такомиллаштириб бориш йўл-йўриқлари белгилаб борилади.

Педагогик технология барча ўқув фанлари билан боғлиқ бўлиб, уларнинг ҳамда узининг мунтазам ривожланиб боришини кадрлар тайёрлаш орқали таъминлаб туради.

3.3. Янги педагогик технологияларнинг самараси.

Илмий-тадқиқот ишлари ва замонавий таълим талабаларини ўрганиш ҳозирги давр касбий педагогика назарияси ва амалиётининг ривожланиш

босқичида, ҳамда замонавий ўқитиш технологияларининг жорий этилишида ўқув адабиётларининг янги авлодини яратишнинг илмий-методик асосларини ишлаб чиқиш долзарб педагогик муаммолардан эканлигини кўрсатди.

Доимий ва тез ўзгариб боровчи технологиялар, ҳамда билимларнинг янгиланиб бориши ўқувчиларнинг замонавий шароитларга мослашиш кўникмасига эга бўлишлари ва янги билимларга интилиш талабини қўяди. Шунинг учун ҳам дарсликлар янги авлодини яратиш муаммоларини кўтара туриб, замонавий таълимнинг вазифаси, мақсади, ўрни ва ролини яққол тасаввур қилиш кераклиги, ҳамда махсус фанлар бўйича яратиладиган дарсликларнинг дидактик тузилишида шахсга йўналтирилган ва ривожлантирувчи таълимга ўтиш билан боғлиқ ўзгаришлар инобатга олиниш зарурияти аниқланди. Аксарият ҳолларда махсус фанлар дарсликларини ёзишда муаллифлар эски тушунчалар ва қарашларга таянадилар. Унда таълим жараёнига қўйиладиган талабларда дарсликнинг ушбу шакли ўзини оқлаган. Масалан, «ўқитувчи тушунтирди – ўқувчи эшитди, ўқитувчи намоёниш қилди – ўқувчи бажарди, ўқитувчи савол ёки топшириқ берди – ўқувчи жавоб берди ёки топшириқни бажарди».

Аmmo бугунги кунда билимнинг бундай узатилиш шакли талабга жавоб бермай қолди, чунки нафақат касб-ҳунар таълими мазмуни ўзгаришида қўйиладиган талаблар ўзгарди, балки коллежда билим, кўникма ва малакага эга бўлиши керак бўлган ўқувчилар, ҳамда ўқитувчининг ўқув жараёнидаги фаолиятига қўйиладиган талаблар ҳам ўзгарди.

2-чизма. Таълим жараёнида янги педагогик технологияларни қўллаш

Ҳозирги кунда педагогик технология ҳақидаги аниқ тушунча ва тасаввурлар бирмунча камлиги натижасида уни хусусий методикалар билан деярли тенг ҳисоблаш ҳоллари учрайди. Аслида эса улар орасида жиддий фарқлар мавжуд бўлиб, куйида улар ҳақида қисқача баён қилинади.

Методика бирор ишни мақсадга мувофиқ ўтказиш методлари, йўллари мажмуаси. У алоҳида методикаларга ажралади. Педагогика фани маълум ўқув фанларини ўқитиш қонуниятларини тадқиқ қилади. Масалан, тиллар методикаси, арифметика методикаси ва шу кабилар.

Методиканинг педагогик технологиядан фарқини тушуниш ва амалда ҳар иккисидан унумли фойдалана билиш талаб қилинади. Улар орасидаги айрим фарқлар куйидагича.

Педагогик технология билан методика орасидаги айрим фарқлар.

Асосий тушунчалар	Педагогик технология	Методика
Таърифлар	Педагогик технология-инсонга олдиндан белгиланган мақсад бўйича таълим тарбиявий таъсир ўтказиш фаолиятдан иборат	Методика –маълум ўқув фанини ўқитиш ҳамда тарбиявий ишлар қонуниятларини тадқиқ қилади
Мақсад	Комил инсонни шакллантириш	Ахлоқий ўқув фанларини ўқитиш ҳамда тарбиявий ишларнинг сифатли бўлишини таъминлаш
Қўллаш миқёси	Барча таълим-тарбия жараёнида	Хусусий фанларни ўқитишда ҳамда тарбиявий ишларда
Воситалар	Барча таълим-тарбиявий воситалар, хусусий методикалар	Алоҳида ўқув фанларини ўқитишда ҳамда тарбиявий ишларда қўлланиладиган воситалар
Педагогик жараён	Таълим ва тарбия технологияси асосида. Таълим менежменти ва маркетингги асосида. Таълим-тарбия соҳасидаги энг илғор тажрибаларни умумлаштирувчи лойиҳалар асосида ривожланиб боради. этарли тайёргарликка эга мутахассислар томонидан қўлланганда ўзаро ўхшаш натижалари олиниши таъминланади	Таълим-тарбия методикаси асосида ижодкор ўқитувчиларнинг илғор тажрибаларга таяниб ривожланади. Хусусий тажрибалар асосида бойитибборилади. Бир муаллифнинг илғор педагогик тажрибасини ҳамма педагоглар айнан қўллай олмайдилар. Бунда натижалар ҳар кимда ҳар хил бўлади. Педагогик технологиянинг таркибий қисми ҳисобланади.
Натижа кафолати	Олдиндан белгиланган мақсадга эришиш кафолати бор	Олдиндан белгиланган мақсадга ҳар бир ўқитувчи ўз имкониятларига мувофиқ турли даражада эришади. Шу сабабли, талаб даражасидаги натижа кафолатланмайди. Асосан ижодкор ўқитувчиларгина

		яхши натижага эришадилар.
Келиб чиқиши	Хусусий методикаларнинг ривожланиши натижасида келиб чиққан	Таълим-тарбиянинг турли хусусий масалаларини ҳал қилиш зарурати натижасида келиб чиққан

Ушбу фарқлар ҳақидаги масала юзасидан қуйидаги фикрни эслаш мумкин.

Ҳозирда методлар, методикалар ва технологиялар битта тушунча сифатида идрок қилинмоқда. Технологиялар ва методикаларни аралаштириб юбориш шундай шундай ҳолларга олиб келадики, баъзан методикани технологиялар таркибига киритиш баъзан эса аксинча у ёки бу технологияларни методикалар таркибига киритиш ҳоллари учрайди.

Педагогик технология ўқув жараёни, яъни ўқитувчининг фаолияти билан унинг таркиби, воситалари, усуллари ва шакллари билан энг кўп даражада боғланган.

Таълим технологияси мураккаб тизим бўлиб, унинг асосий таркибий қисмлари қуйидагилардан иборат.

1. *Таълим мақсади.*
2. *Таълим мазмуни.*
3. *Таълим усули.*
4. *Ўқувчи ва ўқитувчи фаолияти.*
5. *Таълим воситалари.*

Илгор педагогик технология таълимнинг маълум мақсадга йўналтирилган шакл, усул ва воситалари тизимидир. Унинг имкониятлари кўп бўлиб, техник воситалардан, компьютер ва бошқа аппаратура услублари ҳамда лаборатория жиҳозлари, психологи воситалардан: педагог новаторларнинг янги ўқув тизими, дарснинг ноанъанавий шакллари баҳолашнинг рейтинг тизими ва ҳоказо орқали амалга жорий қилиш мумкин. Муҳими, ўқувчиларнинг уй, синф, мактаб, илмий кутубхоналарданунумли фойдаланиб, китоб билан мустақил ишлаш ва мустақил мутолаасини

ривожлантириш ҳамда қўйилган муаммо номидан шахсий изланиш ва мустақил фикрга эга бўлиши билан бирга уни дарс жараёнида ижодий мунозара йўли асосида ҳимоя қилиш кўникмасини ҳосил қилишдир.

Ёшларни ҳаётга, ишлаб чиқаришга тайёрлаш таълим шароитида амалга оширилади. Таълимни жамиятнинг тараққиёт даражасига мослаштириш, уни узлуксиз оптималлаштириш йўлларида бири дидактик лойиҳалашдир.

Таълимни дидактик лойиҳалаш натижасини танланган педагогик назарияга боғлиқ.

Агар лойиҳалаш жараёни анъанавий қарашлар асосида амалга оширилса, бир хил лойиҳа таълим технологияси назариясига кўра амал қилса, яна бошқача лойиҳага асосланади. Таълим технологияси назариясига кўра ўқув- тарбия жараёнини қуриш, таълимни такрорлаш, ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш принциплари (тамойиллари) ҳисобга олинади. Бинобарин, таълим технологияси назарияси асосида яратилган лойиҳаларда оптималлик хусусияти устун бўлади. Дидактик лойиҳалаш жараёнида таълимни қуриш, ўзгартириш, тузатиш, қўшимчалар киритиш, қайта қуриш, билиш объектлари сифатида амал қилади. Таълимни қуриш, тузатиш ва шакл хусусиятлар билан ёнма-ён билим жараёнларига ҳам амал қилади. Бундан кўринадики, таълим технологияси назарияси асосида ўқув-тарбия жараёнини лойиҳалаш бир-бирига дахлдор боғланган икки ҳодисани ўзаро фарқлаш имкониятини беради: таълимни қуриш (ўзгартириш, тузатиш, қайта қуриш, қўшимча киритиш): таълимни билиш яъни таҳлил қилиб туриш.

Ана шу икки ҳодисага кўра таълим адактивлик (маълум шароитга мослик) ва оптималлик (танланган шароитда энг самарадорлик) кўрсаткичларига эга бўлади. Таълимни дидактик лойиҳалаш педагогик технологиянинг марказий муаммолаларидан бир бўлиб, уни назарий ва экспериментал ўрганиш энг долзарб муаммо саналади. Негаки, таълимнинг самарадорлиги ва сифати илмий асосланган лойиҳа ва шу лойиҳани бевосита амалга оширишга мутлақо боғлиқ.

3. 4. Анъанавий ва ноанъанавий ўқитиш моделлари.

Анъанавий дарс – муайян муддатга мўлжалланган, таълим жараёни кўпроқ ўқитувчи шахсига қаратилган таълим моделидир. Маълумки, анъанавий дарсда таълим жараёнининг марказида ўқитувчи туради.

Анъанавий таълимда кўпроқ маъруза, савол-жавоб, амалий машқ каби методлардан фойдаланилади. Анъанавий таълим усуллари қизиқувчанлик, изланувчанлик, ташаббускорлик ва ижодкорликка халал беради. Мажбурлаш, катъий бурч ва мажбуриятлар бизга керакли бўлган натижаларни йўққа чиқаради. Шу сабаб, кўп ҳолларда самарадорлик паст бўлиб, талабалар таълим жараёнининг пассив иштирокчиларига айланиб қоладилар. Тадқиқотлар шуни кўрсатадики, анъанавий дарс шаклининг ижобий хусусиятларини сақлаб қолган ҳолда, унга талабалар фаолиятини фаоллаштирадиган турли хил методлар билан бойитиш талабаларнинг ўзлаштириш даражасининг кўтарилишига олиб келади.

3.3.1-жадвал

ТАЪЛИМ УСУЛЛАРИНИНГ САМАРАДОРЛИГИ

№	Таълим усули	Талабаларнинг ахборотни эслаб қолиш кўрсаткичлари
1.	Маърузалар	5%
2.	Эшитиб, кўриб идрок этиш	20%
3.	Кўргазмали-ҳаракатли тасвирлар	30%
4.	Мустақил ўқиш	40%
5.	Амалий машғулотлар	50%
6.	Интерактив усуллар	75%
7.	Баҳс-мунозара	90%
8.	Билимларни амалиётда қўллаш	100%

Буюк Конфуций айтган эди: “Мен эшитаман-у, унутиб қўяман.

Мен кўраман-у, эслаб қоламан.

Мен бажараман-у, тушуниб оламан”.

Таълим жараёнининг самарадорлигини белгиловчи омиллар:

- ⇒ Педагогнинг профессионал ва педагогик маҳорати
- ⇒ Ўқув дастурлари, ўқув адабиётлари, қўлланмалар ва ахборот манбалари билан етарли даражада таъминланганлиги
- ⇒ Таълимнинг турли хил замонавий шакллари ва усулларида кенг фойдаланиш
- ⇒ Таълимда турли хил кўргазмалар ва техник воситалардан, ахборот технологияларидан унумли фойдаланиш
- ⇒ Педагог ва талаба муносабатларининг ўзаро ижобий-эмоционал кўринишга эга эканлиги
- ⇒ Ташаббускорлик ва фаолликни талаб қилувчи турли хил ўқув мусобақалари, семинар-тренингларни ташкил қилиш
- ⇒ Таълим олувчиларнинг билиш жараёнларини фаол ишга солиш
- ⇒ Талабаларда билиш жараёнларининг ихтиёрийлиги ва иродавий хусусиятларнинг мавжудлиги.
- ⇒ Талабаларда ўқув материални мустақил ўзлаштириш кўникмаларини шакллантириш
- ⇒ Талабаларда ўқиш мотивациясини ҳосил қилиш ва ривожлантириш
- ⇒ Педагогларнинг илмий фаолияти, ташаббускорлиги ва касбий-педагогик маҳоратини моддий ва маънавий рағбатлантириш
- ⇒ Талабаларнинг ташаббускорлиги ва фаоллигини моддий ва маънавий рағбатлантириш

Анъанавий таълим модели

(таълим жараёни марказида педагог бўлган)

Афзалликлари

- ✓ Маълум кўникмаларга эга ҳамда аниқ маълум тушунчаларни, фанни ўрганишда фойдали.

- ✓ Ўқитувчи томонидан ўқитиш жараёни ва ўқитиш муҳити юқори даражада назорат қилинади.
- ✓ Вақтдан унумли фойдаланилади
- ✓ Кучли назорат ва талаб асосида сифат ва самара келиб чиқади
- ✓ Аниқ илмий-назарий билимларга таянади
- ✓ Ўқитувчи шахсига, унинг таълим жараёнидаги иштирокига кучли талаб қўйилади

Камчиликлари

- Талабаларга тайёр билим ва тушунчалар берилади, бу эса мустақил таълим олиш кўникмаларини ривожлантирмайди
- Талабалар пассив иштирокчи бўлиб қоладилар
- Ўқитувчининг тўла назорати барча талабалар учун мотивацияни вужудга келтирмайди
- Талабалар ўқитувчи билан бевосита мулоқотга кириша олмайди
- Эслаб қолиш даражаси ҳамма талабаларда бир хил бўлмаганлиги сабабли, гуруҳ бўйича ўзлаштириш даражаси паст бўлиб қолиши мумкин
- Мустақил ўрганиш ва ечимлар қабул қилиш учун шароитлар яратилмайди
- Механик хотира ишлайди (ёдлаш), фикрлаш эҳтиёжи йўқ.
- Таълим жараёни авторитар усулда, яъни яккахокимлик билан бошқарилади

НОАНЪАНАВИЙ ТАЪЛИМ МОДЕЛИ

(таълим жараёни марказида талаба бўлган)

Афзалликлари

- ✓ Талабанинг ташаббуси қўллаб-қувватланади
- ✓ Ўқитиш мазмунининг яхши ўзлаштирилишига олиб келади
- ✓ Тушунчаларни амалиётда қўллаш учун шароитлар яратилади
- ✓ Ўқитиш усуллариининг турли хил кўринишлари таклиф этилади

- ✓ Мотивация юқори даражада бўлади
- ✓ Ўтилган материал яхши эслаб қолинади
- ✓ Мулоқотга киришиш кўникмаси такомиллашади
- ✓ Ўз-ўзини баҳолаш ривожланади
- ✓ Талабалар предметнинг мазмунига, ўқитиш жараёнига ижобий муносабатда бўлади
- ✓ Мустақил фикрлай оладиган талабани шакллантиришга ёрдам беради
- ✓ Танқидий ва мантиқий фикрлаши ҳам ривожлантирилади
- ✓ Муаммоларни ечиш кўникмалари шакллантирилади

Камчиликлари

- Кўп вақт талаб этилади
- Талабаларни ҳар доим кераклича назорат қилиш имконияти паст
- Жуда мураккаб мазмундаги материал ўрганилаётганда ҳам ўқитувчи роли паст бўлади
- “Кучсиз” талабалар бўлганлиги сабабли “кучли” талабалар ҳам паст баҳоланади ёки аксинча.

Ноанъанавий (интерактив) машғулотлар ҳақида Педагогик жараёни ташкил этиш ва замонавий таълим методикаларига қўйиладиган талабларга амал қилишда ҳар бир талабанинг ўзига хос шахсий хусусиятларини ҳисобга олиш зарур. Давр талабига жавоб берувчи самарали педагогик жараёни ташкил қилиш, ўқув фаолиятини фаоллаштириш ва мотивлаштириш учун замонавий ва инновацион педагогик технологиялардан фойдаланиш эҳтиёжи туғилди.

Ўқишга иштиёқ, қизиқиш уйғотиш, ўқув жараёни ва фаолиятдан мамнунлик – маълумки, энг яхши натижаларни беради. Билим, кўникма ва малакаларни ўзлаштиришда талабанинг фаоллигини, қизиқиши ва ижодий мустақиллигини оширишга қаратилган замонавий педагогик технологиялар ана шунга кўп жихатдан йўл очади. Ахборот таъминоти кучли, моддий-техника ресурслари турли-туман, таълим олувчиларнинг ўқиш мотивацияси юқори бўлса таълим жараёнининг самараси ва сифати ҳам мақсадга мувофиқ

бўлади. Бу технологиялардан бири ноанъанавий, яъни интерактив машғулот усуллари дир. Лотинчадан “inter” – ўзаро, “action” – мулоқот дир. Интерактив усуллардан фойдаланишдан мақсад шуки, ўқув фаолиятини турли хил шаклда, қизиқарли, сермазмун, энг муҳими самарали қилиб ташкил қилиш, жадаллаштириш дир. Бунда талабанинг фикрлаш фаолияти фаоллашади, билими ортади, мустаҳкамланади, мулоқот фаолияти ривожланади, шахсияти шаклланади ва ўқув жараёнининг маҳсулдорлиги ортади.

Маълумки, материални яхши ўзлаштириш учун шунчаки тинглаб, ёзиб ўтириш етарли эмас, балки шу материал устида фаол ишлаш, ўйлаб кўриш, муҳокама қилиб чиқиш, ёрдамчи вазифалар бажариш керак. Хозирги пайтда педагогларнинг асосий вазифаларидан бири талабада эркин фикрлаш, ташаббускорлик, мустақил шуғулланиш, мустақил ўқиш ва ривожланиш малакасини ҳосил қилиш дир. Интерактив усуллардан фойдаланилганда талабанинг барча психик жараёнлари – идроки, сезгиси, тасаввури, диққати, онги, хотираси, ақли, фаолияти ва тафаккури ишга тушиб, муаммони ечиш учун мустақил равишда излашга, қидиришга, фикрлаш доирасини кенгайтиришга ва ривожлантиришга йўналтирилади. Бунда материални ўзлаштиришга бўлган эҳтиёж, майл ортиб боради ва натижа ҳам самарали бўлади.

Инсон 4 хил фаолиятда ривожланади: мулоқот, ўйин, ўқиш ва меҳнат. Интерактив усулларнинг афзаллиги шундаки, унда фаолиятнинг 4 та тури ҳам амалга ошади. Интерактив усуллар амалий машғулот вақтида ўтказилиб, маъруза билимларини чуқурлаштириш, аниқлаштириш, кенгайтириш, мустаҳкамлаш ва ривожлантириш учун мўлжалланган.

Бу методлар бўйича ишлаш учун 5 кишидан иборат гуруҳлар тузилиб, ошкора муҳокама қилиш учун психологик кескинлик бартараф этилади ва ишончли вазият вужудга келтирилади.

4. «ЎСИМЛИКШУНОСЛИК» ФАНИНИНИ ЎҚИТИШ ЖАРАЁНИДА ЯНГИ ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАР ТУЗИЛМАСИ.

4.1. «Ўсимликшунослик» фанининг долзарблиги ва ўқитиш структураси

Фаннинг мақсади. Дала экинларини алмашлаб экиш, ерни ва уруғни экишга тайёрлаш ҳамда экиш, ягана қилиш, ва кўчат қалинлиги, қатор ораларига ишлов бериш, суғориш, ўғитлаш ва чилпиш, дала экинлари касалликлари, зараркунандалари ва уларга қарши кураш чоралари. Ҳосилни йиғиштириб олишга тайёргарлик кўриш ва йиғиштириб олиш ишларини ўрганиш бўйича кўникмалар ҳосил қилишдир.

Фаннинг предметини (мақсадини), вазифаларини ўрганишда «Биология» «Қишлоқ хўжалик экинлари селекцияси ва уруғчилиги», «Қишлоқ хўжалик биотехнологияси», каби фанлардан олинган назарий ва амалий билимларга асосланиш мақсадга мувофиқдир. Демак, талабалар ўзаро узвий боғланган барча фанлар мазмунини яхши ўрганишлари лозим.

«Ўсимликшунослик» фанининг маъруза, амалий машғулот ва мустақил таълим машғулотларининг соатлар бўйича тақсимланиши

№	Мавзулар	Аудитория соатлари			Мустақил иш	Жами
		Жами	Шу жумладан:			
			Маъруза	Амалий		
1	Фан ҳақида тушунча, фаннинг мақсади ва вазифалари	2	2	-	-	4
2	Ўсимликшунослик. Қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришда фаннинг ўрни.	2	2	-	4	8
3	Буғдой биологияси ва етиштириш технологияси	4	4	-	6	14
4	Маккажўхори биологияси ва етиштаршп технологияси	4	4	-	6	14
5	Шоли биологияси ва етиштириш технологияси	2	2	-	-	4
6	Дон-дуккахли экинларнинг умумий тавсифи. Нўхат биологияси ва етиштириш технологияси	4	4	-	6	14
7	Ем-хашак экинлар. Беда биологияси ва етиштириш технологияси	2	2	-	6	10
8	Туганакмевалилар ва илдизмевалилар. Картошка ва қанд лавлаги биологияси ва етиштириш технологияси	4	4	-	-	8

9	Мойли экинлар. Кунгабоқар биологияси ва еташтириш технологияси	2	2	-	-	4
10	Луб-толали экинлар. Каноп биологияси ва етиштириш технологияси	2	2	-	-	4
11	Ўсимликшунослик. Дон экинларининг умумий морфологияси	2	-	2	6	10
12	Буғдой - турлари, морфологияси	4	-	4	6	14
13	Маккажўхори кенжа турлари ва морфологияси	4	-	4	6	14
14	Жўхори кенжа турлари ва морфологияси	2	-	2	6	10
	Шоли - морфологик хусусияти	2	-	2	4	8
15	Жавдар, сули - асосий турлари, морфологик хусусияти.	2	-	2	6	10
16	Донли экинлар экиш меъёрини ҳисоблаш ва ўсимликлар қалинлигини аниқлаш	2	-	2	6	10
17	Дон-дуккакли экинларнинг умумий морфологик хусусияти	2	-	2	-	4
18	Ловия ва соя - систематикаси, морфологик белгилари	2	-	2	-	4
19	Ем-хашак экинлари морфо-логияси. Беда - умумий морфологик белгилари	2	-	2	-	4
20	Кўнгирибoshi ем - хашак ўтлар морфологияси	2	-	2	-	4
21	Тугунакмевалилар	2	-	2	-	4
22	Илдизмевалилар. Қанд лавлаги морфологик белгалари	2	-	2	-	4
23	Мойли экинлар. Кунгабоқар морфологияси	2	-	2		4
24	Кунжут ва ерёнгок морфологияси	2	-	2		4
25	Толали экинлар. Канопнинг морфологик белгилари	2	-	2		4
26	Толали зиғир ва наша морфологияси	2	-	2		4
27	Тамаки ва махорканинг морфологик хусусияти	2	-	2		4
	Жами	68	28	40	68	136

4.2. “Ўсимликшунослик” фанининг мазмун-моҳияти

1 - МАВЗУ. Ўсимликшунослик. Қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришда фаннинг ўрни.

Дала ва ем-хашак экинлари маҳсулотини етиштиришнинг моҳияти, экинларнинг келиб чиқиш марказлари, фан ютуқлари ўсимликшуносликнинг республикадаги аҳволи, дала ва ем-хашак экинларининг гуруҳларга бўлиниши. Донли экинлар. Дон экинларининг умумий тавсифи-моҳияти. Доннинг кимёвий таркиби. Дон экинларининг гуруҳларга бўлиниши. Дон экинларининг биологик хусусияти - ривожланиш даврлари, ривожланиш шароити, ташқи муҳитининг таъсири. Кузги экинлар, уларнинг хусусияти. Кузги экинларнинг нобуд бўлиш сабаблари ва уларга қарши кураш чоралари.

2 - МАВЗУ. Буғдой биологияси ва етиштириш технологияси

Буғдой аҳамияти, етиштириш тарихи, экин майдони, ҳосилдорлиги. Систематикаси. Кузги ва баҳорги буғдойнинг биологияси, навлари, етиштириш технологияси - ўтмишдош, тупроққа ишлов бериш, ўғитлаш тизими, экиш муддати, уруғ экиш меъёри, услуби ва чуқурлиги. Экинларни парвариш қилиш, суғориш, бегона ўтлар ва касаллик, зараркунандалар билан курашиш. Ҳосилни йиғиштириш услуби: муддати, комбайнлар, донни тозалаш ва сақлаш.

3 - МАВЗУ. Маккажўхори биологияси ва етиштириш технологияси

Маккажўхори - аҳамияти, тарихи, экин майдони, ҳосилдорлиги. Систематикаси. Биологик хусусияти, навлари ва дурагайлари. Дон ва силос тайёрлаш учун етиштириш озиклантириш, экиш, экинларни парваришлаш, касаллик, зараркунандалар билан курашиш, ҳосилни йиғиштириш.

4 - МАВЗУ. Шоли биологияси ва етиштириш технологияси

Шоли - аҳамияти, келиб чиқиши, экин майдони, ҳосилдорлиги. Систематика. Биологик хусусиятлари, навлар, етиштириш технологияси; ўтмишдош шопипояларнинг тузилиши, суғориш тизими, озиклантириш,

экиш, экинларни парваришlash касаллик, зараркукандалар билан курашиш, кўчат қилиб етиштириш ва ҳосилни йиғиш.

5 - МАВЗУ. Дон-дуккахли экинларнинг умумий тавсифи. Нўхат биологияси ва етиштириш технологияси

Гуруҳ таркиби, аҳамияти, доннинг кимёвий таркиби, оксил манбаи сифатидаги аҳамияти, тупроқнинг унумдорлигини ошириши, биологик моҳияти, тарқалиши, ҳосилдорлиги, дон-дуккахли экинларнинг донли экинларидан биологик хусусиятлари бўйича фарқи. Нўхат - аҳамияти тарқалиши, ҳосилдорлиги, биологик хусусияти, навлари. Суғориладиган ва лалми ерларда етиштириш технологияси. Экинни парвариш қилиш. Ҳосилни йиғиш.

6 - МАВЗУ. Ем-хашак экинлар. Беда биологияси ва етиштириш технологияси

Ем-хашак ўтларнинг умумий тавсифи, тўйимлилиги, тупроқ унумдорлигини оширишдаги ва нураш (эрозия)га қарши курашдаги ўрни, гуруҳ таркиби. Қўнғирбош ўтлар, райграс, оқсўхта, эркак ўт, судан ўти -аҳамияти, озуқаларнинг тўйимлилиги биологик хусусияти пичан ва уруғ тайёрлаш технологияси. Беда - аҳамияти, озуқаларининг тўйимлилиги, агротехник аҳамияти, келиб чиқиши, экин майдони, уруғ ва пичан ҳосилни. Систематикаси, биологик хусусияти, навлари. Пичан ва уруғ етиштириш технологияси. Ғалласимон ўсимликлар билан қўшиб экиш усуллари.

7 - МАВЗУ. Туганакмевалилар ва илдизмевалилар. Картошка ва қанд лавлаги биологияси ва етиштириш технологияси

Тугунакиевалар аҳамияти, тарқалиши, экин майдони, ҳосилдорлиги, биологик хусусияти. Навлари. Картошканинг айниши, етиштириш технологияси, ўтмишдоши, ўғитлаш тизими, экиш, экинларни парваришlash, ҳосилни йиғиш. Қанд лавлаги аҳамияти

тарқалиши, экин майдони, биологик хусусияти ва навлари. Суғориш шароитида етиштириш технологияси, уруғчилиги, ўтмишдоши. Тупроққа ишлов бериш, экиш, экинларни парваришlash, суғориш озиклантириш, бегона ўтлар, касаллик, зараркунандалар билан курашиш, ҳосилни йиғиш.

8 - МАВЗУ. Мойли экинлар. Кувгабоқар биологияси ва еташтириш технологияси

Мойли экинларнинг умуий тавсифи, таркиби, сифат кўрсаткичлари, халқ хўжалигидаги аҳамияти. Кувгабоқар аҳамияти, келиб чиқиши, тарқалиши, ҳосилдорлиги. Систематикаси. Биологик хусусияти, навлари уруғ ва силос тайёрлаш учун етиштириш технологияси, ҳосилни йиғиш ва сақлаш.

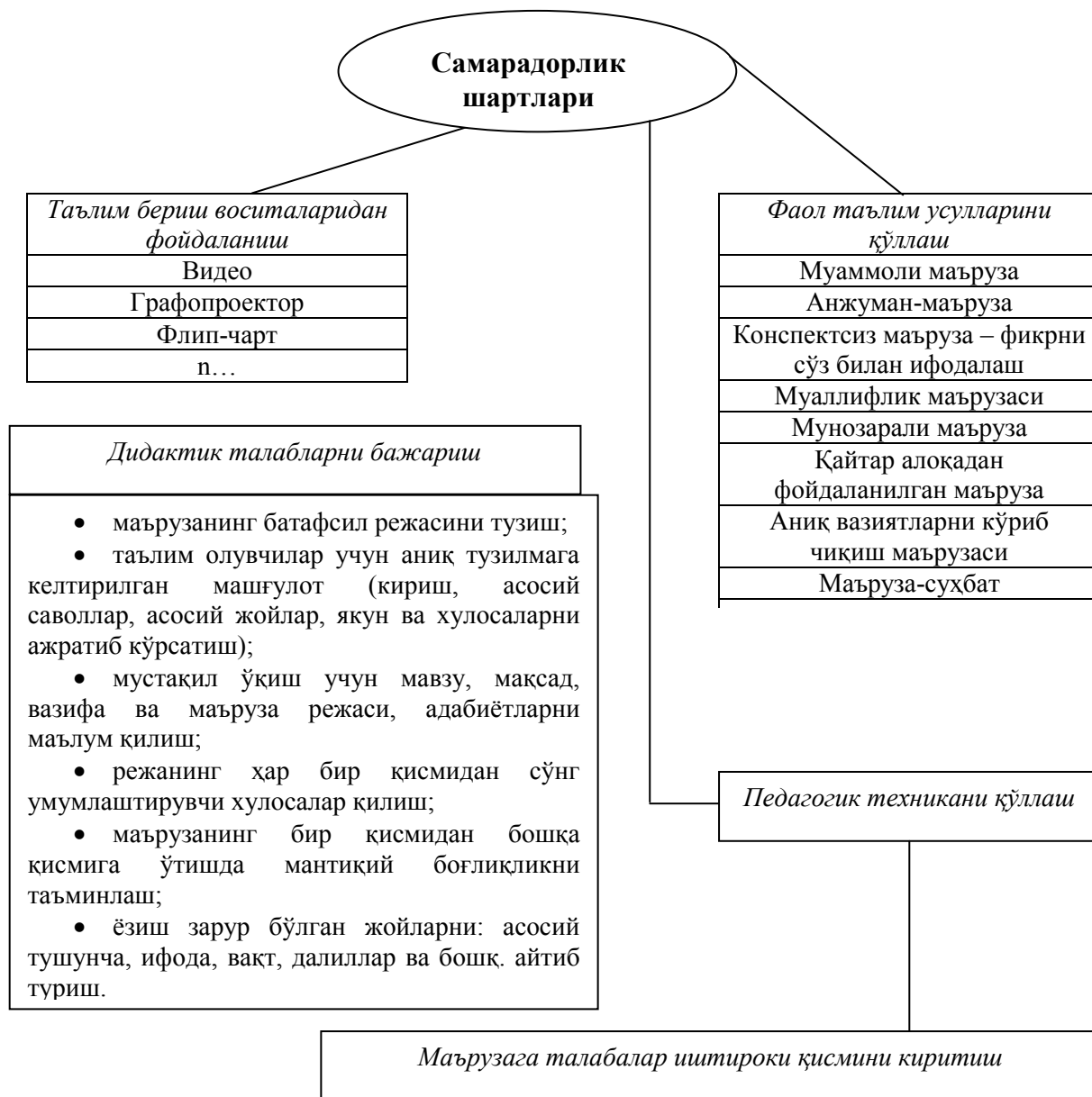
9 - МАВЗУ. Луб-толали экинлар. Каноп биологияси ва етиштириш технологияси

Луб-толали экинлар аҳамияти, тарқалиши, ҳосилдорлиги, толанинг сифати. Систематикаси. Биологик хусусияти ва навлари, етиштириш технологияси: ўтмишдоши, тупроққа ишлов бериш, ўғитлаш тизими, экиш, муддати, услуби, меъёри, чуқурлиги. Экинларни парваришlash, ҳосилни йиғиш, уруғчилик.

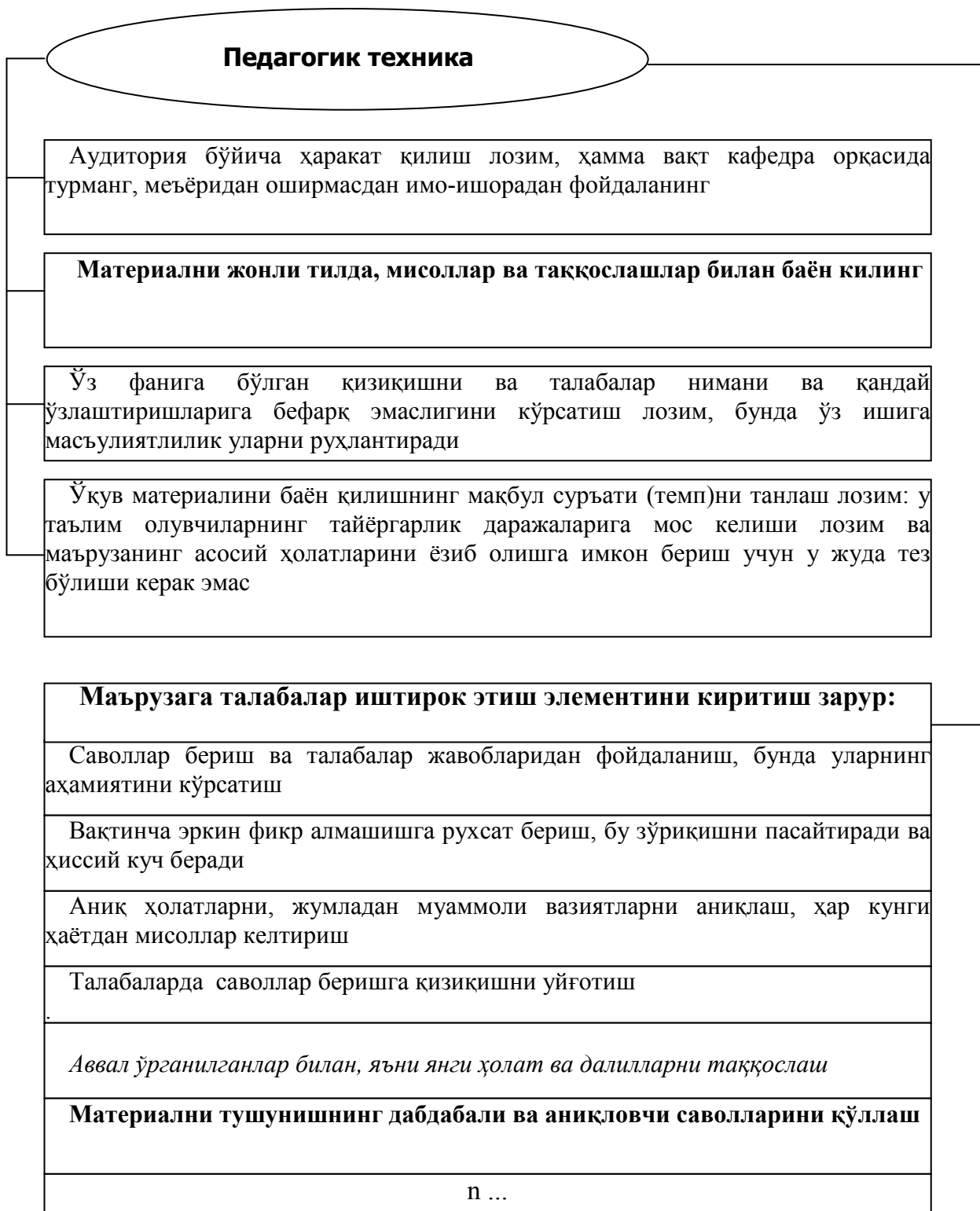
4.3. Маъруза - таълимни ташкиллаштиришнинг асосий шакли

Маъруза - ўқитишни ташкил этишнинг етакчи шакли ҳисобланиб, куйидаги вазифаларни амалга оширишга имкон беради:

- йўналтирувчилик-талабаларни ўқув материалнинг асосий ҳолатларига, уни келгуси иш фаолиятидаги ўрни ва аҳамиятига диққат қилишларига имкон беради;
- ахборотлилик- ўқитувчи маъруза вақтида ҳолат, асосий илмий далиллар ва хулосалар моҳиятини очиқ беради;
- методологиклик- маъруза вақтида ўқитиш усуллари таққосланади, илмий изланишнинг асослари намоён этилади;
- тарбияловчилик-маъруза ўқув материалига ҳиссий-баҳолаш муносабатида бўлишни уйғотиш;
- ривожлантирувчилик - билим олиш қизиқишларини, яъни мантиқий фикрлаш ва исботлаш қобилиятларини ривожлантиришга ёрдам беради.

3-чизма Маърузанинг самарадорлик шартлари

4- чизма. Педагогик техникани қўллаш

Маъруза шаклида таълим беришнинг ўзига хос хусусиятлари

Маъруза шакллари	Ўзига хос хусусиятлари
Маълумотли	Маърузанинг энг анъанавий тури. <i>Педагогик вазифалар:</i> ўқув маълумотини баён қилиш ва тушунтириш
Умумлаштирувчи қисқа маълумотли	Курсни ёки унинг катта бўлимларини баён этилган назорат ҳолатлари негизини, аввалом бор илмий-тушунчавий ва концептуал асос ташкил этади. <i>Педагогик вазифалар:</i> Илмий билимларни тизимлаштиришни амалга ошириш. Ички ва фанлараро алоқаларни ёритиб бериш.
Муаммоли	Янги билимлар савол / вазифа / вазиятларни муаммолиги орқали амалга оширилади. Бунда талабалар билими ўқитувчи билан ҳамкорликда ва суҳбатда тадқиқотчилик фаолиятига олиб келинади. <i>Педагогик вазифалар:</i> янги ўқув маълумотини ёритиб бериш; муаммони аниқлаш уни ечиш / жамлаш ва анъанавий ва замонавий нуқтаи назарни таҳлил қилишни ташкиллаштириш
Кўргазмали	Бундай маърузанинг олиб борилиши кўрилаётган материалларни очиқ ҳолда ва қисқа шарҳлашга олиб келинади. <i>Педагогик вазифалар:</i> маълумот мазмунини таълимнинг техникавий воситалари ёки аудио техникалар ёрдамида ёритиб бериш
Бинарли	Бундай маърузани олиб борилиши икки ўқитувчи / 2-мактаб вакиллари / олим ва амалиётчилар, ўқитувчи ва талабалар ўртасидаги суҳбатни намоён қилади <i>Педагогик вазифалар:</i> янги ўқув маълумотларни икки томон нуқтаи назарларини таққослаш орқали ёритиб бериш
Олдиндан кўзланган хатоликлар билан	Ўқитувчи онгли равишда йўл қўйган мазмунли, методологик хатоликларни: талабалар томонидан топишга қаратилган. Маъруза якунида талабаларнинг ташҳиси ва қўйилган хатоликлари таҳлили олиб борилади. <i>Педагогик вазифалар:</i> янги материал мазмунини ёритиб бериш; талабаларни тақлиф этилаётган маълумотни доимо назорат қилишларига қизиқтириш
Анжуман	Ўқитувчи томонидан тайёрланган дастур микёсида, олдиндан белгиланган муаммо ва маъруза тизими билан илмий-амалий машғулот олиб борилади. <i>Педагогик вазифалар:</i> янги ўқув маълумотини ёритиб

	бериш, талабаларни янги ўқув маълумотини излаш ва тизимлаштиришга ҳаракат қилдириш
Маслаҳатли	<p>Турли йўл билан ўтказилиши мумкин. 1. “Савол-жавоб”. Ўқитувчи маъруза давомида бутун курс ёки бўлим бўйича талабаларнинг саволларига жавоб беради. 2. “Савол-жавоб-мунозара”. Янги маълумотни нафақат баён этади, балки ва қўйилган саволларга жавоб излаб топишни ташкиллаштиради.</p> <p><i>Педагогик вазифалар:</i> талабалар билимини мустаҳкамлаш, ривожлантириш, уларни янги маълумотлар билан тўлдириш</p>
п...	

4.4. «Ўсимликшунослик» фанинидан ўқитиш технологиясининг жараёنли тузилмаси

«Ўсимликшунослик» уқув фани бўйича таълим технологияларини лойихалаштиришда куйидаги асосий концептуал ёндашувларни курсатиб утаммз:

Шахсга йўналтирилган таълим. Бу таълим ўз моҳиятига кўра таълим жараёнининг барча иштирокчиларини тўлақонли ривожланишларини кўзда тутуди. Бу эса таълимни лойихалаштирилаётганда, албатта, маълум бир таълим олувчининг шахсини эмас, аввало, келгусидаги мутахассислик фаолияти билан боғлиқ ўқиш мақсадларидан келиб чиққан ҳолда ёндошишни назарда тутуди.

Тизимли ёндашув. Таълим технологияси тизимнинг барча белгиларини ўзида мужассам этмоғи лозим: жарённинг мантиқийлиги, унинг барча бўғинларини ўзаро боғликлиги, яхлитлиги.

Фаолиятга йўналтирилган ёндашув. Шахсининг жараёнли сифатларини шакллантириш, таълим олувчининг фаолиятини фаоллаштириш ва тезлаштириш, ўқув жарёнида унинг барча қобилияти ва имкониятлари, ташаббускорлигини очишга йўналтирилган таълимни ифодалайди.

Диалогик ёндашув. Бу ёндашув ўқув жараёни иштирокчиларининг психологик бирлиги ва ўзаро муносабатларини яратиш заруриятини билдиради. Унинг натижасида шахсининг ўз-ўзини фаоллаштириши ва ўз-ўзини кўрсата олиши каби ижодий фаолияти кучаяди.

Ҳамкорликдаги таълимни ташкил этиши. Таълим берувчи ва таълим олувчи уртасида демократик, тенглик, ҳамкорлик каби узаро субъектив муносабатларга, фаолият мақсади ва мазмунини биргаликда шакллантириш ва эришилган натижаларни баҳолашга эътиборни қаратиш зарурлигини билдиради.

Муаммоли таълим. Таълим мазмунини муаммоли тарзда тақдим қилиш асосида таълим олувчиларнинг узаро фаолиятини ташкил этиш усулларидан биридир. Бу жараён илмий билимларни объектив қарама-қаршилиги ва уни ҳал этиш усулларини аниқлаш, диалектик тафаккурни ва уларни амалий фаолиятда ижодий куллашни шакллантиришни таъминлайди.

Ахборотни тақдим қилишнинг замонавий воситалари ва усулларини қўллаш – бу янги компьютер ва ахборот технологияларини ўқув жараёнида қўллашдир.

Берилган концептуал коидаларга асосан, «Қишлоқ хўжалиги иқтисодиёти» фанининг мақсади, тузилиши, уқув маълумотининг мазмуни ва ҳажмидан келиб чиққан ҳолда, берилган шароитда ва уқув режасида белгиланган вақтда, фан буйича давлат таълим стандартларида белгиланган таълим мақсад ва натижаларига эришишни таъминлайдиган коммуникация, маълумот, бошқариш ва уқитишнинг услублари ҳамда воситалари яхлитликда танлаб олинди:

Ўқитиш услублари ва техникалари. Маъруза (кириш, мавзуй, маълумотли, кургазмали (визуаллашган), анжуман, аниқ вазиятларни ечиш), мунозара, муаммоли услуб, пинборд, аклий хужум, тезкор –суров, савол-жавоб, амалий ишлаш усуллари.

Ўқитишни ташкил этиш шакллари: диалог, полилог, мулоқот, ҳамкорлик ва ўзаро ўқитишга асосланган фронтал, жамоавий ва гуруҳларда уқитиш.

Ўқитиш воситалари: ўқитишнинг анъанавий воситалари (дарслик, маъруза матни) билан бир қаторда – чизмали органайзерлар, компьютер ва ахборот технологиялари.

Коммуникация усуллари: талабалар билан тезкор кайтар алоқага асосланган бевосита ўзаро муносабатлар.

Кайтар алокаларнинг (маълумотнинг) усул ва воситалари: жорий, оралик ва якуний назорат натижаларини тахлил қилишга асосланган кузатиш, тезкор-суров, уқитиш диагностикаси.

Бошқариш усуллари ва воситалари. Ўқув машғулотининг босқичлари, белгиланган мақсадга эришишда таълим берувчи ва таълим олувчининг фаолияти, нафакат аудитория ишини, балки мустақил ва аудиториядан ташқари ишларни назоратини (жорий, оралик, якуний) белгилаб берувчи ўқув машғулотларини технологик харита кўринишида режалаштириш.

Мониторинг ва баҳолаш. Ўқув машғулоти жараёнида (ўқув вазифалари ва тестларини бажаргани учун баҳолаш, таълим олувчининг ҳар бир ўқув машғулотидаги ўқув фаолиятини рейтинг баҳолаш), ҳам бутун курс давомида (ҳар бир таълим олувчининг рейтинг баҳосига асосан жорий, оралик ва якуний натижалари) таълим натижаларини режали тарзда кузатиб бориш.

I босқич. Ўқув машғулотига кириш - ўқув машғулотининг мавзусини ифодалаш, мустақил ўқиш учун мавзу, мақсад, вазифа ва маъруза режаси, адабиётларни, ушбу мавзу бўйича қалитли тоифалар ва тушунчаларни, ўз-ўзини текшириш учун савол ва топшириқларни маълум қилиш.

II босқич. Асосий, ахборотли - маъруза машғулоти режасига қатъий риоя қилиш, ўқув машғулотининг технологик харитасига биноан таълим мақсадларини амалга ошириш бўйича таълим берувчи ва таълим олувчиларнинг тартибий ҳаракатлари.

III босқич. Якуний – натижавий - якуний хулосалар қилиш, ушбу мавзу бўйича асосий ўқув ахборотига таълим олувчилар эътиборини қаратиш. Ўзаро баҳолаш ва ўзининг фаолияти ҳақида фикр юритишни ташкиллаштириш; бажарилган ишни келгуси касбий фаолияти учун аҳамиятлилиги тўғрисида маълум қилиш.

4.5 “Ўсимликшунослик” фанидан маъруза машғулотларида ўқитиш технологияси

1–мавзу	Кириш. Фан хақида тушунча, фаннинг мақсади ва вазифалари
---------	---

1.1. Маъруза машғулотининг ўқитиш технологияси

Ўқув соати: 2 соат	Талабалар сони:100
Ўқув машғулотининг шакли	Кириш маърузаси
Маъруза машғулотининг режаси	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ўсимликшунослик - кишлок хужалигининг етакчи тармоғи 2. Ўсимликшунослик фаннинг мақсади ва вазифалари 3. Усимликшунослик илғорларининг тажрибаси 4. Усимликшунослик илмий фан сифатида
Ўқув машғулотининг мақсади	Усимликшунослик – кишлок хужалигининг асосий тармоқларидан бири ҳисобланиб, аҳоли учун озик овқат маҳсулотларини, чорвачилик учун ем ҳашак ва саноатни купчилик тармоқлари учун хом ашёетказиб беради. Бу фан жуда куп дала экинлари ва уларнинг турлари навлари билан шуғиланади.

<p>Педагогик вазифалар:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ўқув фанининг аҳамияти ва вазифалари, ҳамда ўқув фанлари тизимидаги роли, ўрни билан таништириш; • фаннинг структуравий тузилиши ва тавсия этиладиган ўқув-услубий адабиётлар хақида маълумот бериш; • ўсимликшунослик фанининг предмети ва вазифалари хақида тушунча бериш ; • фанни ўргатиш жараёнидаги услубий, ташкилий ишлар мазмунини, ҳамда баҳолаш муддатлари ва шакллари ёритиш; 	<p>Ўқув фаолиятининг натижалари:</p> <p>Талаба:</p> <ul style="list-style-type: none"> • фаннинг аҳамияти ва вазифаларини тушунтиради; • ўқув фаолияти бўйича фаннинг структуравий тузилишини тушунтиради; • фандаги назарий ва амалий янгиликларни ёритади; • фан бўйича услубий ва ташкилий ишларнинг асосий томонлари, ҳамда баҳолаш шакллари ва муддатларини ёритади; • ўсимликшуносликнинг тадқиқот услублари ва ривожланиш босқичларини тушунтиради.
<p>Ўқитиш услуби ва техникаси</p>	<p>«Ақлий ҳужум», суҳбат</p>
<p>Ўқитиш воситалари</p>	<p>Маъруза матни, проектор, тарқатма материаллар, кодоскоп, слайдлар, формат қоғозлари.</p>
<p>Ўқитиш шакли</p>	<p>Жамоавий ва гуруҳларда ишлаш.</p>
<p>Ўқитиш шарт-шароити</p>	<p>Техник воситалардан фойдаланишга ва гуруҳларда ишлашга мўлжалланган аудитория</p>
<p>Мониторинг ва баҳолаш</p>	<p>Савол-жавоб, Назорат саволлари</p>

1.2. Маъруза машғулотининг технологик харитаси

Фаолият боскичлари	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчининг	Талабанинг
I. Мавзуга кириш босқичи (20 дақиқа)	<p>1.1. Ўқув фанининг номини эълон қилади. Фан ҳақида дастлабки тушунча беради ва фан миқёсида услубий ва ташкилий ишларнинг асосий томонларини очиб беради.</p> <p>1.2. Мазкур фан бўйича ўрганиладиган мавзуларни эълон қилади, улар ҳақида қисқача маълумот беради, ҳамда лаборатория машғулотлар билан боғлайди. Фан рейтинги: жорий, оралиқ ва якуний назоратнинг баҳолаш мезонлари билан таништиради (1-илова). Адабиётлар рўйхатини тақдим этади ва изохлайди (слайд).</p> <p>1.3. Мавзунинг номи, мақсади ва кутилажак ўқув натижаларини эълон қилади.</p> <p>1.4. «Ақлий хужум» методини қўллаб, мавзу бўйича таниш тушунчаларни айтишларини таклиф қилади (2-илова). Барча таклифларни доскага ёзиб боради.</p> <p>1.5. Ушбу ишни ўқув машғулотининг якунида охирига етказишларини айтади.</p>	<p>Тинглайдилар.</p> <p>Тинглайдилар ва ёзиб оладилар</p> <p>Мавзуни дафтарларига ёзадилар.</p> <p>Ўз фикрларини билдирадилар.</p>
II. Асосий босқич (50 дақиқа)	<p>2.1. Мавзу бўйича маъруза матнларини тарқатади: мавзу режаси ва асосий тушунчалар билан танишиб чиқишни таклиф қилади.</p> <p>2.2. Сухбат ўтказиш ёрдамида асосий назарий маълумотларни беради. Фаннинг предмети, вазифалари ва ирсият ва ўзгарувчанлик ҳақида слайдларда намойиш этиб, тушунтиради (3-илова). Мавзунинг ҳар бир қисми бўйича хулосалар қилади. Талабаларнинг эътиборини асосий тушунчаларга ва аҳамиятли томонларига жалб қилади.</p> <p>2.3. Доскада қайд этилган асосий</p>	<p>Тинглайдилар.</p> <p>Ҳар бир таянч ибора</p>

	тушунчаларга қайтишни таклиф қилади. Талабалар билан ҳамкорликда тушунчалар рўйхатини аниқлаштиради, қайтарилганларини олиб ташлайди, мавзуга тегишли бўлмаган маълумотларни олиб ташлайди, ҳамда қайд этилмаган зарур тушунча ва атамаларни қўшади (ёзадилар).	ва атамани муҳокама қиладилар, дафтарларига ёзиб оладилар
III. Якуний босқич (10 дақиқа)	3.1. Мавзу бўйича якуний хулосалар қиладилар. Фаолият натижаларини изоҳлайди. Мазкур мавзу бўйича эгалланган билимлар келажакда қаерларда қўлланилиши мумкинлиги ҳақида маълумот беради. 3.2. Талабалар фаолиятини ва белгиланган ўқув мақсадларига эришилганлик даражасини таҳлил қилади ва баҳолайди. 3.3. Мустақил ишлашлари учун вазифа беради: (1) жадвалнинг бўш каттакларини тўлдириш (3-илова); (2) назорат саволларига оғзаки жавоб бериш.	Саволлар берадилар Вазифани ёзиб оладилар

2–мавзу	ЎСИМЛИКШУНОСЛИК. ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИК ИШЛАБ ЧИҚАРИШДА ФАННИНГ ЎРНИ.
---------	--

1.1. Маъруза машғулотининг ўқитиш технологияси

Ўқув соати: 2 соат	Талабалар сони: 100
Ўқув машғулотининг шакли	Кириш маърузаси
Маъруза машғулотининг режаси	<p>1 Ўсимликшунослик predmeti va uni biologiya fanlari sistemasidagi o`rni.</p> <p>2. Дала ва ем-хашак экинлари маҳсулотини етиштиришнинг моҳияти.</p> <p>3. экинларнинг келиб чиқиш марказлари, фан ютуқлари ўсимликшуносликнинг республикадаги аҳволи, дала ва ем-хашак экинларининг гуруҳларга бўлиниши.</p> <p>4. Донли экинлар. Дон экинларининг</p>

	умумий тавсифи-моҳияти..
<p>Ўқув машғулотининг мақсади «Ўсимликшунослик» fanning maqsadi, predmeti, vazifalari. Дала ва ем-хашак экинлари маҳсулотини етиштиришнинг моҳияти, экинларнинг келиб чиқиш марказлари, фан ютуқлари ўсимликшуносликнинг республикадаги аҳволи, дала ва ем-хашак экинларининг гуруҳларга бўлиниши. Донли экинлар. Дон экинларининг умумий тавсифи-моҳияти. Доннинг кимёвий таркиби. Дон экинларининг гуруҳларга бўлиниши. Дон экинларининг биологик хусусияти - ривожланиш давлари, ривожланиш шароити, ташқи муҳитининг таъсири ва тўлиқ тасаввурни шакллантириш.</p>	
<p>Педагогик вазифалар:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ўқув фанининг аҳамияти ва вазифалари, ҳамда ўқув фанлари тизимидаги роли, ўрни билан таништириш; • фаннинг структуравий тузилиши ва тавсия этиладиган ўқув-услубий адабиётлар ҳақида маълумот бериш; • ўсимликшунослик фанининг предмети ва вазифалари ҳақида тушунча бериш ; • фанни ўргатиш жараёнидаги услубий, ташкилий ишлар мазмунини, ҳамда баҳолаш муддатлари ва шакллари ёритиш; 	<p>Ўқув фаолиятининг натижалари:</p> <p>Талаба:</p> <ul style="list-style-type: none"> • фаннинг аҳамияти ва вазифаларини тушунтиради; • ўқув фаолияти бўйича фаннинг структуравий тузилишини тушунтиради; • фандаги назарий ва амалий янгиликларни ёритади; • фан бўйича услубий ва ташкилий ишларнинг асосий томонлари, ҳамда баҳолаш шакллари ва муддатларини ёритади; • ўсимликшуносликнинг тадқиқот услублари ва ривожланиш босқичларини тушунтиради.
Ўқитиш услуби ва техникаси	«Ақлий ҳужум», суҳбат
Ўқитиш воситалари	Маъруза матни, проектор, тарқатма материаллар, кодоскоп, слайдлар, формат қоғозлари.
Ўқитиш шакли	Жамоавий ва гуруҳларда ишлаш.
Ўқитиш шарт-шароити	Техник воситалардан фойдаланишга ва гуруҳларда ишлашга мўлжалланган аудитория
Мониторинг ва баҳолаш	Савол-жавоб, Назорат саволлари

2.2.Маъруза машғулотининг технологик харитаси

Фаолият босқичлари	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчининг	Талабанинг
I. Мавзуга кириш босқичи (20 дақиқа)	<p>1.1.Ўқув фанининг номини эълон қилади. Фан ҳақида дастлабки тушунча беради ва фан миқёсида услубий ва ташкилий ишларнинг асосий томонларини очиб беради.</p> <p>1.2.Мазкур фан бўйича ўрганиладиган мавзуларни эълон қилади, улар ҳақида қисқача маълумот беради, ҳамда лаборатория машғулотлар билан боғлайди. Фан рейтингини: жорий, оралик ва якуний назоратнинг баҳолаш мезонлари билан таништиради (1-илова).</p> <p>Адабиётлар рўйхатини тақдим этади ва изоҳлайди (слайд).</p> <p>1.3.Мавзунинг номи, мақсади ва кутилажак ўқув натижаларини эълон қилади.</p> <p>1.4. «Ақлий хужум» методини қўллаб, мавзу бўйича таниш тушунчаларни айтишларини таклиф қилади (2-илова). Барча таклифларни доскага ёзиб боради.</p> <p>1.5. Ушбу ишни ўқув машғулотининг якунида охирига етказишларини айтади.</p>	<p>Тинглайдилар.</p> <p>Тинглайдилар ва ёзиб оладилар</p> <p>Мавзуни дафтарларига ёзадилар.</p> <p>Ўз фикрларини билдирадилар.</p>
II. Асосий босқич (50 дақиқа)	<p>2.1.Мавзу бўйича маъруза матнларини тарқатади: мавзу режаси ва асосий тушунчалар билан танишиб чиқишни таклиф қилади.</p> <p>2.2.Сухбат ўтказиш ёрдамида асосий назарий маълумотларни беради. Фаннинг предмети, вазифалари ва ирсият ва ўзгарувчанлик ҳақида слайдларда намоиш этиб, тушунтиради (3-илова).</p> <p>Мавзунинг ҳар бир қисми бўйича хулосалар қилади. Талабаларнинг эътиборини асосий тушунчаларга ва аҳамиятли томонларига жалб қилади.</p>	<p>Тинглайдилар.</p>

	<p>2.3. Доскада қайд этилган асосий тушунчаларга қайтишни таклиф қилади. Талабалар билан ҳамкорликда тушунчалар рўйхатини аниқлаштиради, қайтарилганларини олиб ташлайди, мавзуга тегишли бўлмаган маълумотларни олиб ташлайди, ҳамда қайд этилмаган зарур тушунча ва атамаларни қўшади (ёзадилар).</p>	<p>Ҳар бир таянч ибора ва атамани муҳокама қиладилар, дафтарларига ёзиб оладилар</p>
<p>III. Якуний босқич (10 дақиқа)</p>	<p>3.1. Мавзу бўйича якуний хулосалар қиладилар. Фаолият натижаларини изоҳлайди. Мазкур мавзу бўйича эгалланган билимлар келажакда қаерларда қўлланилиши мумкинлиги ҳақида маълумот беради.</p> <p>3.2. Талабалар фаолиятини ва белгиланган ўқув мақсадларига эришилганлик даражасини таҳлил қилади ва баҳолайди.</p> <p>3.3. Мустақил ишлашлари учун вазифа беради: (1) жадвалнинг бўш катакларини тўлдириш (3-илова); (2) назорат саволларига оғзаки жавоб бериш.</p>	<p>Саволлар берадилар</p> <p>Вазифани ёзиб оладилар</p>

Мавзуни ўрганиш учун адабиётлар рўйхати

Асосий дарсликлар ва ўқув қўлланмалар

- 1.Х. Атабаева, О. Қодирхўжаев - Ўсимликшунослик, Т.Янги аср авлоди, 2006, 298 б
- 2.Х. Атабаева ва бошқ. - Ўсимликшунослик -Т. Мехнат, 2000.
3. Э.Т. Шайхов ва бошқалар. "Пахтачилик дарслик." Тошкент "Мехнат" 1990

й.

- 4.М.В. Мухамеджанов, А. Закиров - Ғўза агротехникаси, Тошкент, "Мехнат", 1995
- 5.А.И. Шлейхер ва бошқалар- Пахтачиликдан лаборатория машғулотлари. Тошкент 1980 й.

Қўшимча адабиётлар

1. И.А. Каримов - Қишлоқ хўжалиги тараққиёти-тўкин ҳаёт манбаи. 1997 йил 26 декабр, Олий Мажлиснинг X Сессиясида сўзлаган нутқи. Тошкент, "Ватанпарвар"- рўзномаси 1997 й 27 декабр -№155.
- 2.Ўзбекистон ХХИ аср бўсағасида-хавфсизликка таҳдид, баркамоллик шартлари ва тараққиёт кафолатлари. И.А.Каримов, Тошкент, "Ўзбекистон" 1997й.
- 3.Ўзбекистон бозор муносабатларига ўтишнинг унга хос йўли. И.А.Каримов. Тошкент "Ўзбекистон" 1993.
- 4.Қишлоқ хўжалигида ислохотларни чуқурлаштиришга доир қонун ва меъерий ҳужжатлар тўплами 1-2 томлар. Муаллифлар жамоаси, Тошкент, «Шарқ» нашриёт матбаа концерни 1998й.
- 5.Муаллифлар жамоаси "Пахтачиликдан маърузалари". Тошкент 2000 й.
- 6.Муаллифлар жамоаси. "Пахтачилик справочниги". Тошкент «Мехнат» 1989
- 7.Коллектив авторов - Интенсивная технология возделывания хлопчатника. Учебное пособие. Ташкент, 1990 й.
- 8.Практикум по хлопководству учебное пособие. Ташкент. ТашГАУ.пшография, 2002й
- 9.Г.Г. Гатаулина, М.Г.Объедков. Практикум по растекиеводству. М.Колос, 2000 г.
- 10.Г.С.Посьшанов - Растениеводство. М.Колос.1997.
- 11.Б.И. Виноградов, Х.Атабаева, А. Дементьева - Растениеводство (практикум). Т.Мехнат,1987.
12. 3. Умаров, Ҳ. Атабаева ва бошқалар. Нон ризқимиз. Т. Наврўз, 1994 й.
12. Я.В. Губанов, Н.Н. Иванов. Озимая пшеница. М. Агропромиздат, 1988г.
13. Журналлар «Хлопок», Ўзбекистон қшшқ хўжалиги (Сельское хозяйства Узбекистана).
- 14.Компьюштер, электрок дарслик, кўрғазали жадваллар ва расмлар, гербарийлар ва уруғлар, дон экинларини туплари, дони, илдизи, консервалаштирилган барги. Уруғликга қўйилган Давлат андозалари, электрон тарозилар, ҳисоблаш машиналари ва чизгачлар, термостатлар.
- 15.Интернет сайтлари: ҳтп: www.icas.org/

« Кириш. Ўсимликшунослик. Қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришда фаннинг ўрни» мавзусидан талабалар орасида ўтказиладиган блиц-сўров саволлари

1. Ўсимликшунослик фани нимани ўрганади?
2. Ўсимликшунослик фанининг мақсади ва вазифалари.
3. Ўзбекистонда дала экинларини етиштириш технологияларининг хусусиятлари.
4. Қишлоқ хўжалик экинларини етиштиришдаги асосий муаммолар ва уларнинг йўналишлари
5. Дала экинларини келиб чиқиш марказлари.
6. Дала экинларини гурухланиши

Мавзу бўйича асосий тушунча ва иборалар

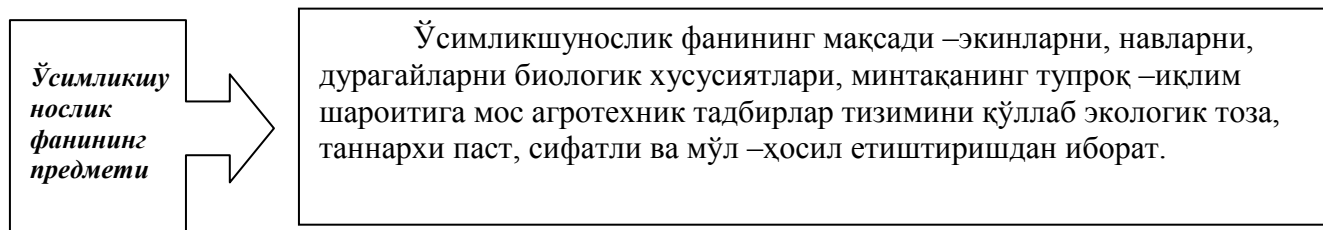
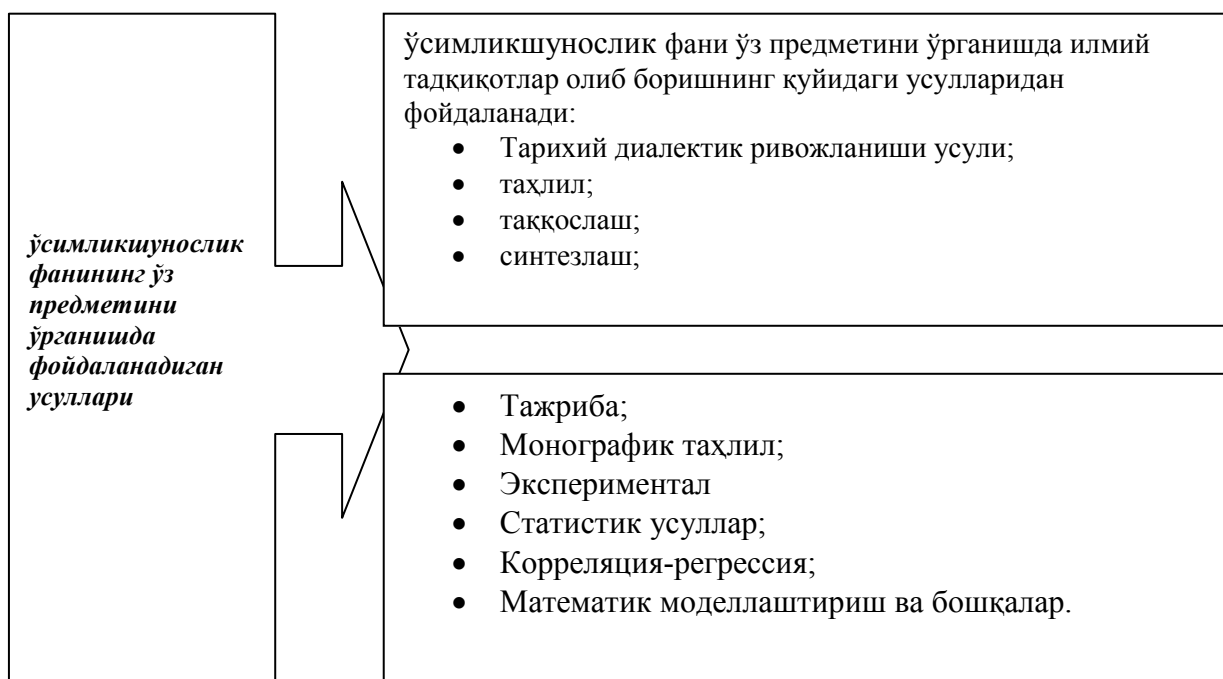
Етиштириш технологияси, жадал технология, экин парвариши, етиштиришнинг ўзига хос хусусиятлари, энергетик муаммо, ген инженерияси, биотехнология, эрозия, мелиорация, механизация, пестицидлар, экинларни интеграл ҳимоя қилиш, генотип, шўрга чидамлик, тупроқ муҳитини нейтраллаш, оҳаклаш, шўр ювиш, экиш муддати, экиш меъёри,

БББ Жадвали (Биладан, билишни хоҳлайман, билиб олдим.)

№	Мавзу саволи	Биладан	Билишни хоҳлайман	Билиб олдим
1	2	3	4	5
1	Ўсимликшунослик фани нимани ўрганади?			
2	Ўзбекистонда дала экинларини етиштириш технологияларининг хусусиятлари.			
3	Дала экинларини келиб чиқиш марказлари			

« Ўсимликшунослик» фанининг логик-схемаси

ЎСИМЛИКШУНОСЛИК фанининг предмети**ЎСИМЛИКШУНОСЛИК фанининг услублари**

ЎСИМЛИКШУНОСЛИК фанининг асосий вазифалари**ЎСИМЛИКШУНОСЛИК фанининг асосий вазифалари**

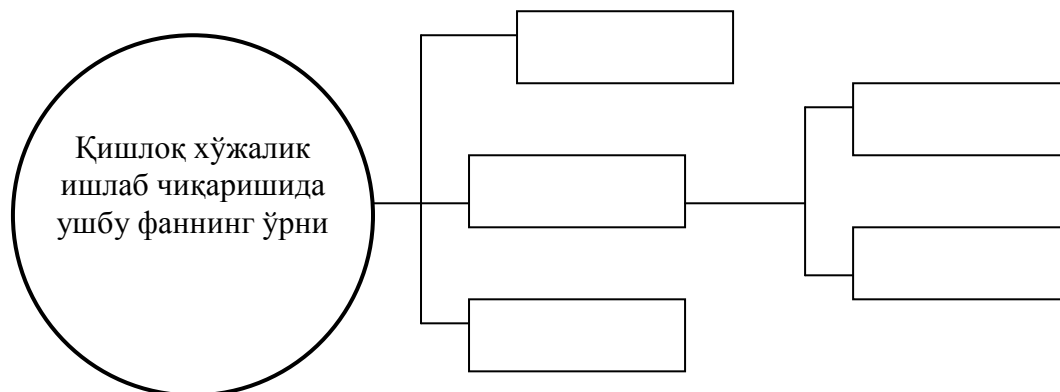
- Мутахассисларни республикада ўсимликшуносликнинг ҳозирги ҳолати, мавжуд муаммолари ва уларнинг мўътадил ечимларини топиш учун зарур билимлар мажмуаси билан қуроллантириш;
- Дала экинларини алмашлаб экиш, ерни ва уруғни экишга тайёрлаш ҳамда экиш, ягана қилиш, ва кўчат қалинлиги, қатор ораларига ишлов бериш, суғориш, ўғитлаш ва чилпиш, дала экинлари касалликлари, зараркунандалари ва уларга қарши кураш чоралари.
- Ҳосилни йиғиштириб олишга тайёргарлик кўриш ва йиғиштириб олиш ишларини ўрганиш бўйича кўникмалар ҳосил қилишдир.

Педагогик технологиялардан намуналар

Ўқув топшириқлари 1. «Каскад» техникаси

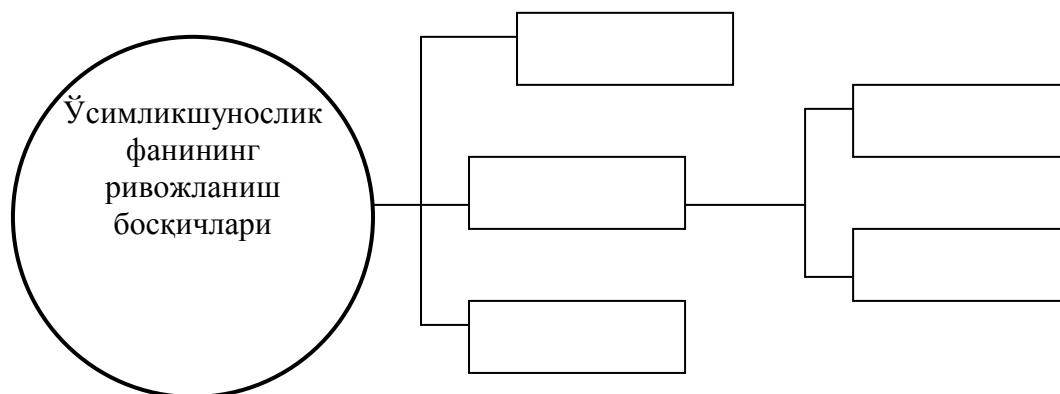
1-топшириқ

Савол юзасидан фикрларингизни билдиринг ва фикрларингизни асосланг.

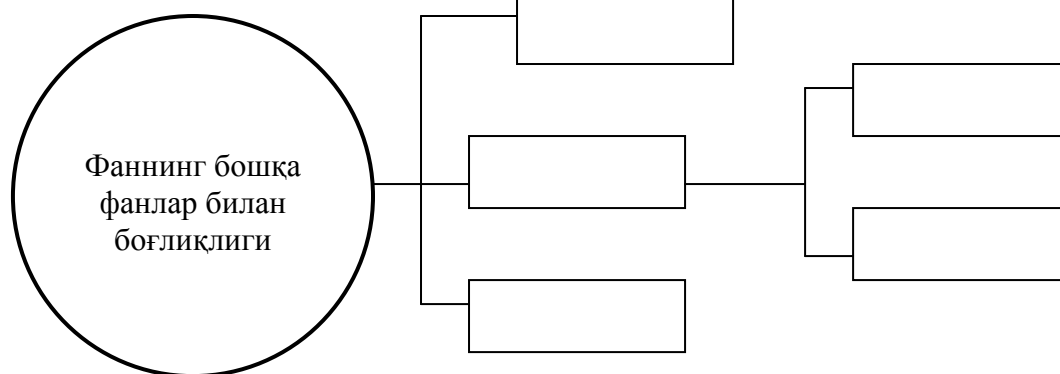
2-топшириқ

Савол юзасидан фикрларингизни билдиринг ва фикрларингизни асосланг.

3-топшириқ

Савол юзасидан фикрларингизни билдиринг ва фикрларингизни асосланг.

2.ФСМУ технологияси

(F) – Фикрингизни баён этинг.

(C) – Фикрингиз баёнига бирон сабаб кўрсатинг.

(M) – Кўрсатилган сабабни тушунтирувчи мисол келтиринг.

(U) – Фикрингизни умумлаштиринг.

Ушбу технология тингловчиларни ўз фикрини ҳимоя қилишга, эркин фикрлаш ва ўз фикрини бошқаларга ўтказишга, очик ҳолда баҳслашишга, эгалланган билимларни таҳлил қилишга, қай даражада эгаллаганликларини баҳолашга ҳамда тингловчиларни баҳслашиш маданиятига ўргатади.

1-слайд

Гуруҳлар учун топшириқ

Ўсимликшунослик фанининг қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришини ривожлантиришда тутган ўрни қандай?

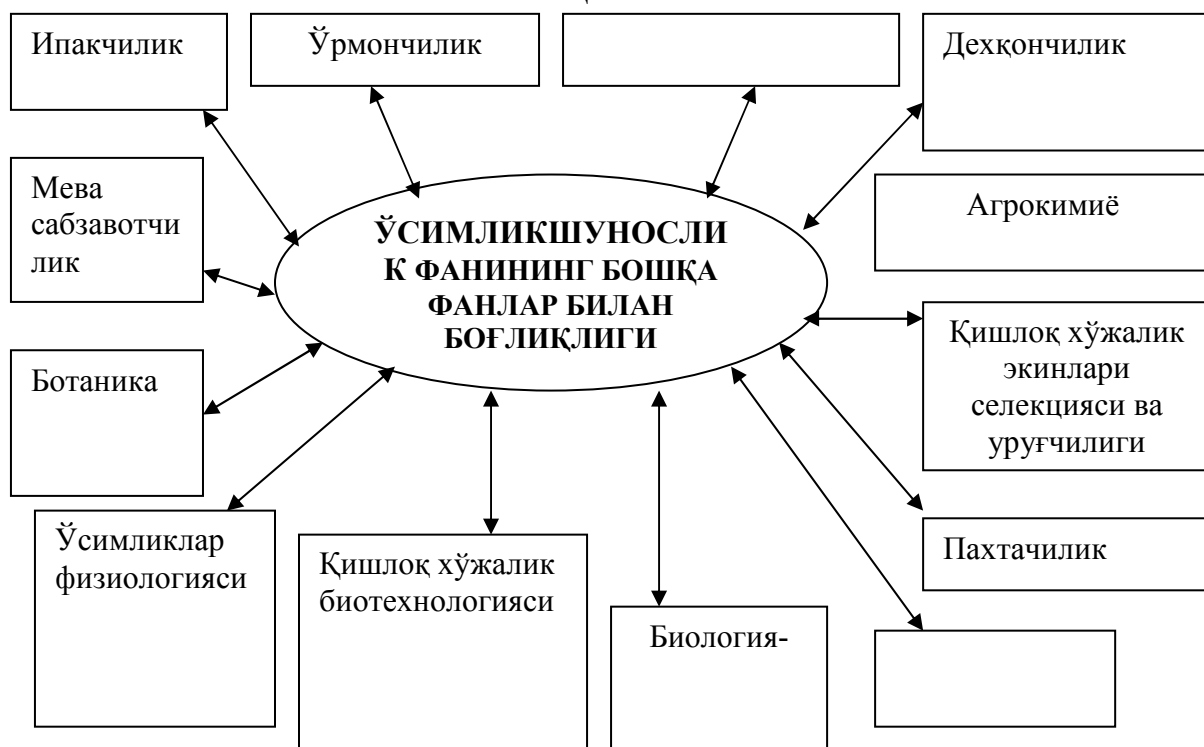
F - Фикрингизни баён этинг.

S - Фикрингизни баёнига бирор сабаб кўрсатинг.

M - Кўрсатилган сабабни тушунтирувчи мисол келтиринг.

U - Фикрингизни умумлаштиринг.

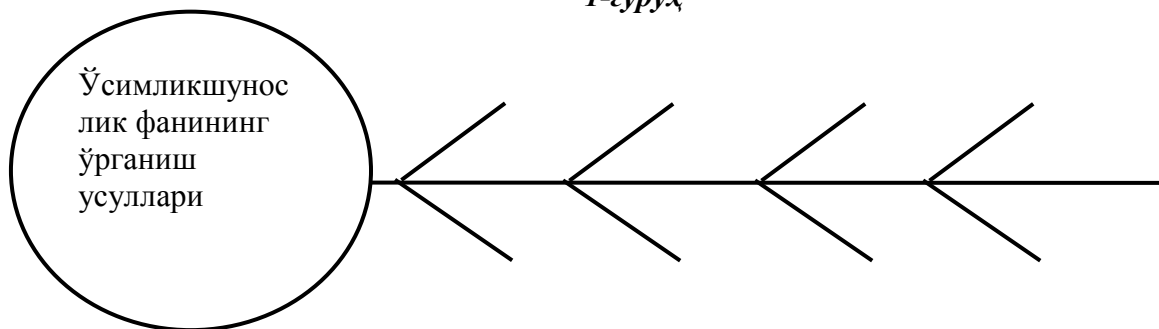
ЎСИМЛИКШУНОСЛИК ФАНИНИНГ БОШҚА ФАНЛАР БИЛАН БОҒЛИҚЛИГИ

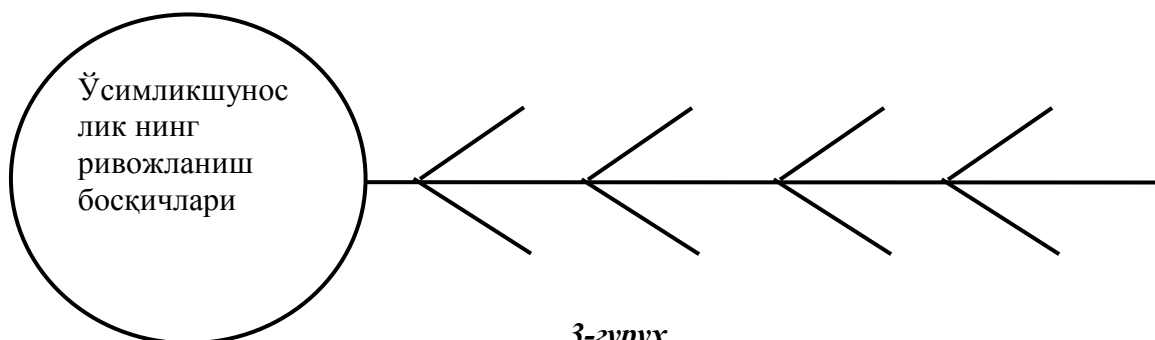
3. Балиқ скелети техникаси

Ушбу технология катта муаммоларнинг ечимини топишга қаратилган. Юқори қисмида муаммолар тури ёзилса, пастки қисмида эса мисоллар билан изоҳланади.

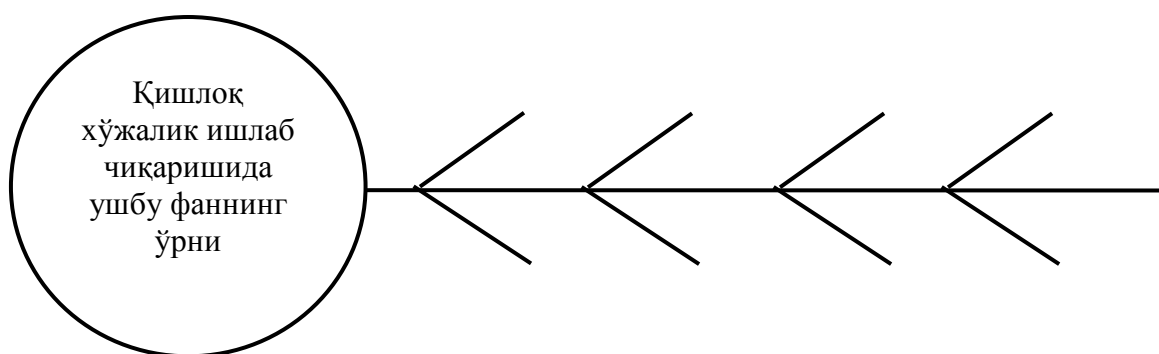
Ўқув топшириқлари 1-гурух

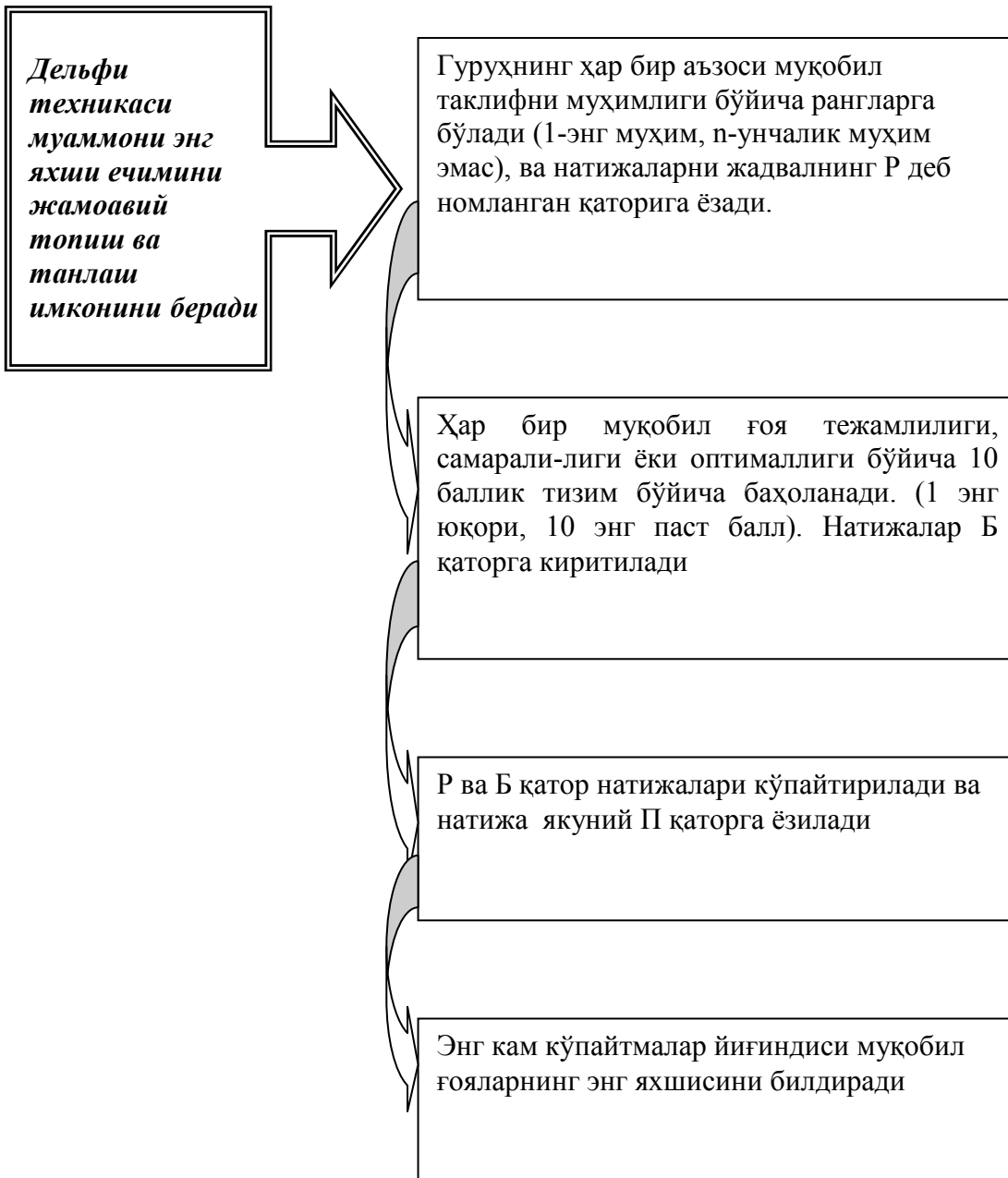
2-гурух

3-гурух

4.ДЕЛЬФИ ТЕХНИКАСИ

5. ХУЛОСАЛАР

Юқорида айтилганлардан хулоса чиқарган ҳолда ҳозирги педагогик технологияларнинг қуйидаги асосий белгиларини кўрсатиб ўтишимиз мумкин:

Ўқитувчи педагогик технологиянинг энг асосий иштирокчиси ҳисобланади. Шунинг учун унинг касбий билим, кўникма, малака ва маҳоратини мунтазам ошириб бориш, бу мақсадлар учун зарур шароитларни яратиш лозим.

Ўқитувчи фаолияти таълим мазмунини тўлиқ ва самарали бажариш орқали таълим мақсадини амалга оширади, мотивларни қидиради, рақобатбардошликни таъминлайди. Бу вазифаларни ўқувчиларга чуқур ва пухта таълим-тарбия бериш орқали амалга ошириш мумкин.

Ўқувчи педагогик технологиянинг асосий истеъмолчиси ҳисобланади. Унинг ўқитувчи раҳбарлигида билимларни ўзлаштириши, таълим-тарбия олиши, мустақил фикрлаши ва ишлашга ўрганиши жараёнида юқори натижаларга эришиши орқали асосий мақсад амалга оширилади.

Шу нуқтаи назардан ўқувчининг олган таълим-тарбияси педагогик технологиянинг якуний маҳсулоти ҳисобланади.

Методлар, воситалар педагогик технология жараёнини ҳаракатга келтирувчилар ҳисобланади. Уларнинг қанчалик тўғри ва сифатли қўлланилишн кутилаётган натижанинг қандай даражада бўлишини ҳал қилади. Улар ҳар хил шароитларга мослашувчан бўлиши, зарур ҳолларда янгиланиб бориши назарда тутилади.

Қобилиятлар ўқувчининг муваффақиятлари учун зарур асосдир. Яхши қобилиятли ўқувчининг юқори натижаларга эришиш имконияти юқори бўлишн маълум. Лекин шунга қарамай пастроқ қобилиятли ўқувчи ҳам қулай шароитлар яратилган ҳолда анча юқори натижаларга эришади.

Шунинг учун педагогик технология жараёнида ўқувчининг қобилиятларини жиддий равишда ҳисобга олиш, унга мувофиқ бўлган метод ва воситаларни қўллаш лозим.

Натижалар ўқувчилар олган таълим-тарбия даражаси билан белгиланади. Буни айрим ўқувчи учун алоҳида ҳамда барча ўқувчилар учун умумий ўртача даражаларда белгиланади. Бу даражалар турли диагностика кўрсаткичлари орқали аниқланади. Натижалар самарали бўлса, педагогик технологиянинг узок вақт қўлланилиши таъминланади.

6. ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Ўзбекистон Республикасининг Қонуни «Таълим тўғрисида». — Т., 1997.
2. Ўзбекистон Республикасининг Қонуни «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури тўғрисида». — Т., 1997
3. Каримов И.А. Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари / И.А.Каримов. – Т: Ўзбекистон, 2009
4. И.А. Каримов “Баркамол авлод - Ўзбекистон тараккиётининг пойдевори” Т.. Ўзбекистон, 1997 йил.
5. Каримов И.А. «Дехкончилик тараккиёти – фаровонлик манбаи». Тошкент – «Ўзбекистон» - 1992, 78 - 80 б.
6. Каримов И.А. Юксак маънавият-енгилмас куч. -Т.: «Маънавият», 2008 й.
7. Азизхўжаева Н.Н.. “Ўқитувчи мутахассислигига тайёрлаш технологияси”. - Т. 2000
8. Атабаева Х., Қодирхўжаев О. - Ўсимликшунослик, Т.Янги аср авлоди, 2006, 298 б
9. Атабаева Х. ва бошқ. - Ўсимликшунослик -Т. Мехнат, 2000.
10. Беспалько В.П. “Педагогика и прогрессивные технологии” - М. 1995.
11. Беспалько В.П.. “Слагаемые педагогические технологии”. - М. Педагогика 1989
12. Давлетшин М.Г.. “Модульная технология обучения”. - Т. 2000.
13. Замонавий дарс. Илмий-методик тўплам. А.Авлоний номидаги ХТХҚТМОМИ.- Т., 2007 й.
14. Йўлдошев Ж.Ғ., Усмонов С.А. Педагогик технология асослари: -Т.: «Ўқитувчи», 2004 й.
15. Кларин М.В.. “Инновации в мировой педагогике: обучение на основе исследования, игры и дискуссии”. - Рига, 1995.

16. Кларин М.В.. “Педагогическая технология в учебном процессе” - М.: Знание, 1989.
17. Колеченко А.Е. Энциклопедия педагогических технологий: Пособие для преподавателей. – СПб.: КАРО, 2002 г.
18. Курбонов Ш., Сейтхалилов Э. Таълим сифатини бошқариш. -Т.: «Турон-Иқбол», 2006 й.
19. Мухаммаджонов М. Т.Зокиров «Гўза агротехникаси» Тошкент 1995й.
20. Очилов М.. “Янги педагогик технологиялар” / кўлланма. - Карши: Насаф, 2000.
21. Питюков В.Ю. Основы педагогической технологии.- М.: «Гном-Пресс», 1999 г.
22. Раззоков А. Узбекистон пахтачилиги тарихи, Тошкент
23. Саидахмадов Н., М. Очилов. “Янги педагогик технология мохияти ва замонавий лойихаси”. - Т.: ХТБ РТМ, 1999.
24. Селевко Г.К., Современные образовательные технологии.- М.: «Народное образование», 1998 г.
25. Селевко Г.К., Технологии педагогических советов. В журнале «Школьные технологии», №3, 1998 г.- М.: «Народное образование», 1998 г.
26. Селевко Г.К.. “Современные образовательные технологии”. Учебное пособие - М.: Народное образование, 1998.
27. Сластенин В.А и др. “Педагогика: Инновационная деятельность” - М. 1997.
28. Стил Джени, Мередис Керт, Телигл Чарльз. “Основы развития критического мышления” / Пособие в 8-ми книгах. – Бишкек: Фонд “Сорос-Кирғизистон”, 1997-1999
29. Таълимда янги педагогик технологиялар: муаммолар, ечимлар. Илмий-амалий конференция материаллари.- Т.: Ўз ПФИТИ, 1999 й.
30. Толипов Ў.Қ., Усмонбоева М. Педагогик технологияларнинг татбиқий асослари (ўқув кўлланма).-Т.: «Фан» нашриёти, 2006 й.

31. Толипова Ж.О. Педагогик технологиялар-дўстона муҳит яратиш омили. -Т.: ЮНИСЕФ, 2005 й.
32. Тошмуродова Қ. Таълим-тарбияни режалаштириш хусусиятлари. Т. 1993
33. Ўзбек педагогикаси антологияси (1-жилд).-Т.: «Ўқитувчи», 1995 й.
34. Фарберман Б. Илғор педагогик технологиялар.-Т.: «Фан», 2000 й.
35. Фарберман Б.Л.. “Прогрессивные педагогические технологии” - Т. 1999.
36. Чошанов М.А.. “Гибкая технология проблемно-модульного обучения”. - М.: Народное образование, 1996.
37. Школа дружелюбного отношения к ребенку: Основные аспекты, индикаторы результатов, критерии оценки. -Т.: ЮНИСЕФ, 2005 г.
38. Интернет сайтлар:
<http://www.edu.uz>.
<http://www.ziyonet.uz>
<http://www.pedagog.uz>.
<http://www.icac.org/>
<http://www.grain.ru>
www.Plantprotection.com